Tijdingen uit Leuven

Tijdschrift van de Vereniging
Historici Lovanienses
P708841

Verschijnt
driemaandelijks

Nr 170

april 2020

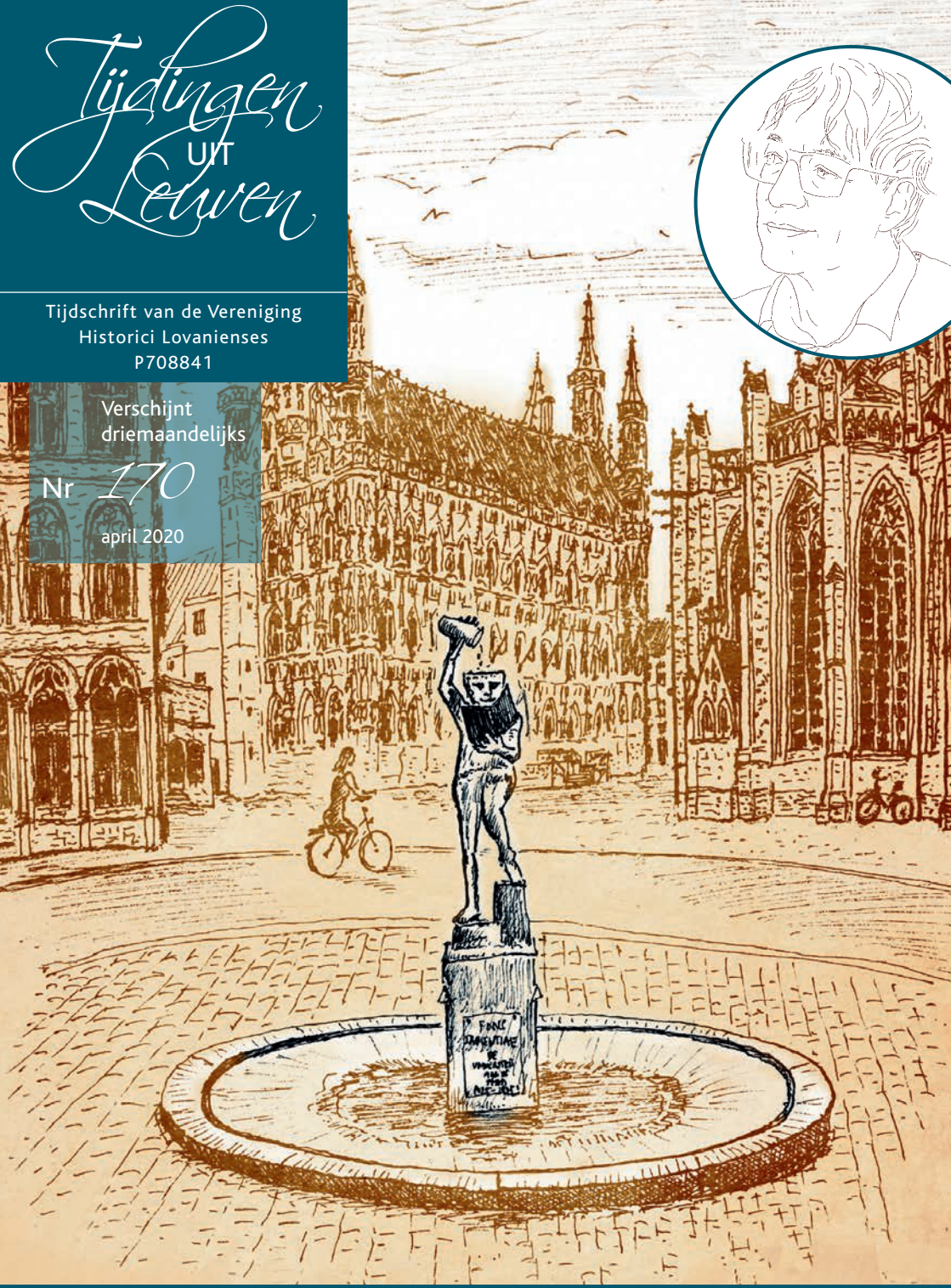

Verantwoordelijke uitgever: Elke Close • Patrijzenlaan 12/502 • 3010 Kessel-Lo

Inhoud

Woord vooraf 4
Reünie 5
Viering archivaris Mark Derez 7
Sociale media en geschiedenis 16
Straffe historische verhalen 18
Historicus Jean Delumeau 22
Afscheid van Liesbeth List 24
Historische strips 26
Historische romans 28
Vensters op Leuven 33
De Boerenkrijg 36
Recensies van historische publicaties 39
Camino Historici: Cambodja 52
Vaarwel Valère 57
In memoriam 62
Goed gezien 66
Historische weetjes 6/21/27/51/56/61

Tijdingen uit Leuven is het periodiek van de Vereniging Historici Lovanienses, die alle Leuvense afgestudeerden in de Geschiedenis van de Oudheid, de Middeleeuwen, de Nieuwe Tijd en de Nieuwste Tijd groepeert. Lid worden van de Vereniging kan door overschrijving van € 15,00 (jaarlijks te betalen lidgeld) op rek.nr. BE26 7330 0301 6629 (KREDBEBB).

Redactie: Edward De Maesschalck (eindredacteur), Elke Close (voorzitter), Freija Bornauw, Karen De Windt, Annette Hoeymans, Goedele Mafrans, Sam Van Clemen, Jolien Gijbels en Caro Van der Paal (redacteurs). Werkten ook mee aan dit nummer: Jef Abbeel, Michel Cloet, Mark Derez, Gustaaf Janssens, Frederik Maertens, Jos Martens, Eddy Put, Kasper Swerts, Nico Van Campenhout en Jef Verhoeven.

VHL • Patrijzenlaan 12/502 • 3010 Kessel-Lo
E-mail: info:@vhl-alumni.be

Woord vooraf

Beste lezers,

Ik groet u voor de tweede maal bij het openslaan van dit boekje. We kunnen niet ontkennen dat het warrige tijden zijn: terwijl ik dit schrijf, ligt het openbaar leven bijna overal stil. De meeste mensen werken van thuis uit, gaan enkel naar buiten om te bewegen of massaal toiletpapier in te slaan. Nochtans zijn er genoeg manieren om sociale contacten te onderhouden: via zogenaamde e-peritieven of Netflix parties en de iets meer traditionele telefoontjes kunnen we toch nog met elkaar in contact blijven.

Laat ons hopen dat tegen de tijd dat u ons boekje onder ogen krijgt, de corona-storm min of meer gaan liggen is en u dus in alle rust doorheen de pagina's kan bladeren. Indien dit niet het geval is, dan hoop ik dat de interessante artikels toch het nodige respijt brengen en uw dag met interessante weetjes en verhalen kunnen vullen.

Aangezien dit het eerste nummer van het jaar 2020 is, kan ik u ook met trots vertellen dat we ook dit jaar bij VHL niet zullen stilzitten. In het kader van het 85ste Lustrumjaar van Historia hebben we al enkele activiteiten met hen georganiseerd waarvan het hoogtepunt toch wel de Lustrumcantus was die op 28 februari doorging in Bar Vital in Herent. De geplande lustrumquiz kan echter niet doorgaan, maar niet getreurd: we zijn druk aan het werken aan andere activiteiten. Dit jaar zullen er nog twee lezingen volgen en in het najaar plannen we opnieuw een Alumnicafé. Veel om naar uit te kijken dus!

Hopelijk zien we elkaar snel terug, hetzij digitaal of op één van de komende activiteiten, maar intussen: zorg voor uzelf en elkaar!

Veel leesplezier,

Elke Close
Voorzitter

Reünie tien jaar na de start in 2009

Vroeger spraken we van afstudeerjaren, maar tegenwoordig van startjaren, wat overigens niet zo'n gek idee is, aangezien de duurtijd van de studies in Leuven erg kan verschillen. De redactie ontving het verslag van de reünie op 7 december 2019 van het startjaar 2009.

And the beat goes on...

Op een koude winteravond in Leuven jongstleden hernamen we een experiment dat ons tien jaar eerder was voorgesteld, toen we net begonnen waren als student geschiedenis. We keken eens links en we keken eens rechts en kregen toen te horen dat een van de twee mensen naast ons er op het einde van het jaar niet meer zou zijn. Het beeld is in die tien jaar tijd natuurlijk wel grondig veranderd. Lange blonde lokken zijn nu kort geknipt. Baarden zijn verdwenen of net volledig gegroeid. De nood aan een 'spauwbucket' (nvdr: een braakemmer) was niet meer gegrond. De wijsheid – en een sterke maag – komen immers met de jaren. De avond stond echter vanzelfsprekend in het teken van wat iedereen na hun studie had uitgericht. Het adagium dat ons ontelbare keren om de oren was geslagen voor, tijdens en na de opleiding geschiedenis bleek waarheid geworden: geschiedenis studeren opent een

Onder (vlnr) Marijn Lemaire, Elke Close, Winand Van Mierbeek, Ellen Frederix, Hanna Hoeterickx, Ellen Demuynck; Boven (vlnr) Wouter Graf, Pieter-Jan Gorissen, Robrecht De Boodt, ...Kasper Swerts, Jilly Achten, Daan Dielmans, Karsten Bellis.

waaier aan mogelijkheden. De avond stond dan ook bol van de fascinerende verhalen over hoe geschiedenis mee een pad had uitgestippeld in de laatste tien jaar.

Andere dingen zijn echter onveranderd gebleven. De honger naar een 'eike' bij Germaine was nog altijd niet gestild. De dorst was, zij het milder, nog altijd niet getemperd. Maar bovenal brandde de passie voor geschiedenis nog altijd even hevig. Hoewel de job of de agenda het misschien op het eerste zicht niet toeliet, was iedereen op de een of andere manier toch nog steeds begeesterd door geschiedenis. Gesprekken gingen dan ook over hoe we allen op onze eigen manier uiting gaven aan de blijvende interesse in geschiedenis. Artikels, onderzoek, maar ook creatievere vormen – zoals de Facebookpagina's 'Geschiedenisfeit van de dag' en 'Hellenistic History' – waren indicaties dat hoewel we geen studenten geschiedenis meer waren, geschiedenis toch nog steeds aanwezig was. De reünie was dan ook een zoveelste les die we tijdens de opleiding geschiedenis hadden meegekregen: het was een bevestiging dat het studeren van geschiedenis verder reikt dan het verleden, maar ons ook traint voor de toekomst.

Langs deze weg willen we ook nog eens iedereen bedanken die aanwezig was op de reünie, en willen we in het bijzonder de mensen bedanken die het plan om een reünie te organiseren ook effectief hebben uitgewerkt. Hopelijk kunnen we in de nabije toekomst nog eens opnieuw links en rechts kijken en weer bedolven worden onder de fascinerende verhalen van onze mede-historici!

Kasper Swerts

Historische weetjes: wist je dat ...

Donald Duck, de altijd vrolijke eend van Disney, werd ingezet in oorlogspropaganda? In 1942 verschenen al enkele korte propagandafilmpjes waarin Donald wordt opgeleid tot soldaat. Een jaar later volgde een filmpje, waarin Donald van zijn bed wordt gelicht door een fanfare van Nazi-kopstukken en een japanner. Onder dwang van bajonetten wordt hij tewerkgesteld in de oorlogsindustrie, terwijl hij ook de hitlergroet moet brengen. Uiteindelijk blijkt het maar een nachtmerrie. De film kreeg zelfs een Oscar toebedeeld, al was Disney er niet blij mee. In 1944 voerde een propagandafilm Donald zelfs op als strijdend soldaat tegen de japanners.

Viering archivaris Mark Derez

Mark Derez, archivaris verbonden aan het Universiteitsarchief, ging met emeritaat op 26 oktober 2019, wat aanleiding gaf tot een academische zitting en een feestje, waarvan een van onze vaste redacteurs getuige was: Nico Van Campenhout. En wie Nico kent, weet dat hij dit afscheid met zijn kenmerkende nauwkeurigheid heeft beleefd en ons graag laat delen in zijn observaties. Hij noemde zijn verslag: "Plezier voor plicht!" en typeerde Mark Derez als historicus en levensgenieter.

Afscheid Mark Derez (© Geert vanden Wijngaert)

Een on-academische academische zitting

Op zaterdag 26 oktober 2019, een fraaie herfstdag, werd Mark Derez – iets meer dan een half jaar na zijn 65ste verjaardag – feestelijk uitgewuifd als "archivaris verbonden aan het Universiteitsarchief van de KU Leuven". Het begon met een "on-academische academische zitting" in de luisterrijke leeszaal van de Centrale Bibliotheek, het gebouw waar hij heel zijn beroepsloopbaan volmaakte. Daarna volgde een receptie in het vlakbij gelegen Museum M. Een en ander werd muzikaal begeleid door universiteitsbeiaardier Luc Rombouts, die een aantal favoriete "deuntjes" van de gevierde ten gehore bracht: van het Wilhelmus, over Tineke van Heule, via Land of Hope and Glory, tot Gaudeamus Igitur.

Onthaal in de bibliotheek (vlnr) Lode Wils, Jan De Maeyer en Mark Derez (© Geert vanden Wijngaert)

Hoewel hij nooit een proefschrift afleverde, kende de academische overheid aan Mark Derez in de vroege jaren 1990 de graad en de titel van docent toe. Hij is nu dus niet met pensioen, maar emeritus. Zijn vele publicaties over de geschiedenis van Leuven en de Leuvense universiteit werden beschouwd als gelijkwaardig aan een proefschrift. Niet echt gebruikelijk, maar goed besteed, gezien het parcours dat deze zoon van een West-Vlaamse vlasboer aan zijn alma mater aflegde. Min of meer een "kredietbenoeming" dus, zoals die bij voorbeeld ook ten deel viel aan taalkundige en sanskritist Johan Huizinga (1872-1945) toen hij in 1905 aan de Groningse universiteit werd aangesteld als hoogleraar geschiedenis.

Archief en museum van het Vlaamse Studentenleven

Mark Derez werkte vanaf 1979 als gewetensbezwaarde in het Archief en Museum van het Vlaamse Studentenleven (AMVS) in de Leuvense universiteitsbibliotheek, waarvan hij het

beheer en de zorg opnam tot het in 2015 spijtig genoeg werd "ingepakt" en opgeborgen nadat sommigen het denigrerend hadden weggezet als niet meer dan een "studentikoos rariteitenkabinet". Wij ondersteunen dan ook graag en ten volle de oproep van emeritus hoogleraar geschiedenis Louis Vos, samen met zijn echtgenote en collega-emeritus Lieve Gevers dé Vlaamse specialisten van de geschiedenis van de studentenbeweging, om van het AMVS in een "opgefriste vorm en op een toegankelijke locatie" een publiekstrekker te maken "bij de aanstaande viering van zes eeuwen Leuvense universiteit"! Ook Isabel Rotthier, historica en coördinator van het Gentse Universiteitsarchief, is meer dan "een koele minnaar" van het AMVS, dat omstreeks 1970 mee aan de basis lag van een min of meer gelijkaardig initiatief aan de Gentse alma mater. De toen en later samengebrachte verzamelingen werden ondertussen opgenomen in de schoot van de door haar geleide instelling, waar "de collectie studentenleven een echt paradepaardje" is.

Nadat hij in 1981, met de betreurde Reginald De Schryver (1932-2012) als promotor, zijn licentiaatsdiploma geschiedenis had behaald met een eindverhandeling over het Groot-Nederlandse tijdschrift "Schakels. Socialistisch maandschrift voor Noord- en Zuid-Nederland, 1929-1935", werd Mark Derez officieel aangesteld als medewerker van de Leuvense Universiteitsbibliotheek en het nog embryonale Universiteitsarchief. Deze bohemienachtige Bourgondiër heeft zijn hele werkende leven van vier decennia dus slechts één werkgever gekend. Het leverde hem overigens slechts één ereteken op, de zilveren Arenbergpenning.

Toespraak Jan de Maeyer

Emeritus hoogleraar geschiedenis Jan De Maeyer, academisch verantwoordelijke voor het Universiteitsarchief, verwelkomde de genodigden van dit vriendenfeest met zin voor "academische liturgie". Hij praatte de namiddag ook aan elkaar als "opperstalmeester", zoals de gevierde hem omschreef. Op zijn beurt merkte Jan De Maeyer op dat Mark Derez "beter geïnformeerd is over het Leuvense universitaire nieuws dan de Campuskrant" én dat het niet aangeraden is om met hem als chauffeur een autorit te maken... De voormalige directeur van het KADOC loofde verder de bijzondere betekenis en verdienste van de gehuldigde voor het erfgoed van de KU Leuven. Hij herinnerde er bovendien aan dat er werd, wordt en zal worden gewerkt aan de verdere uitbouw van een volwaardig academisch erfgoedbeleid, inclusief meer personeel en geld. Onder meer met het oog op de viering van de 600ste verjaardag van de Leuvense universiteit in 2025, waarover een andere spreker opmerkte dat (de expertise en het netwerk van) de kersverse emeritus (met opdracht) daarbij best zou worden ingeschakeld.

Trouwens, het liefste wat de erudiete boekenliefhebber Mark Derez beroepshalve deed, zo verklaarde hij later op deze namiddag zelf, was tentoonstellingen maken... En, zoals wij er uit eigen ervaring graag aan toevoegen, rondleidingen verzorgen voor uiteenlopende gezelschappen. Daarbij zijn eruditie, gevoel voor inspirerende anekdotiek, onderhuidse maatschappijkritiek en fijnzinnige humor als een geboren entertainer en volbloed performer voluit én

graag etalerend. Ook de talloze bijdragen van Mark Derez in het tijdschrift Ex Officina. Nieuwsbrief van de Vrienden van de Universiteitsbibliotheek ademen dezelfde sfeer van "intellectueel infotainment" in de beste zin van het woord.

Toespraak Kjell Corens

Kjell Corens en Mark Derez (© Geert vanden Wijngaert)

Vervolgens stapte Kjell Corens van het Leuvense Universiteitsarchief op het spreekgestoelte. Hij presenteerde een even pittige en ironische als liefdevolle prachtspeech, vol intellectuele kwinkslagen en plaagstoten. Mark Derez, zo memoreerde deze historicus, wordt in de universitaire wandelgangen weleens "de koning van het voorwoord en het bijschrift" genoemd. Hij fungeerde, zeker in zijn beginjaren als werknemer van de Leuvense universiteit, immers vaak als anonieme ghostwriter, vooral van toenmalig archivaris-bibliothecaris en later ook hoogleraar geschiedenis Jan Roegiers (1944-2013), zijn "mentor". De afscheidnemende archivaris staat volgens zijn jongere (ex-)collega ook bekend als een eeuwige charmeur, in het bijzonder van professorenweduwen. Meestal met goedkope trucs, maar tegelijk met resultaat, want zijn optreden leidde er vaak toe dat het Universiteitsarchief belangrijke schenkingen kon verwerven. Mark Derez grossiert daarnaast in ongelezen e-mails en formuleert voortdurend zijn ongebreidelde bewondering voor (de werklust van) anderen...

"Marks lievelingsleerling" prees verder de onnavolgbare belezenheid en de uitgebreide dienstverlening en hulpvaardigheid van de gehuldigde, in de beste traditie van de civil servant. Zelf heb ik, woonachtig in Lokeren, nooit tevergeefs een beroep op hem gedaan als ik een kopie nodig had van een artikel uit een of ander 19de-eeuws tijdschrift waarvoor ik mij anders had moeten verplaatsen naar Gent, Antwerpen, Brussel of Leuven. Off the record - een vorm van conversatie die hem op het lijf is geschreven - wist hij bij voorbeeld ook te melden of iemand geheim lid was geweest van het Verdinaso van Joris Van Severen (1894-1940), wiens archief in de vroege jaren 1990 in het Leuvense Universiteitsarchief was beland en er nog altijd berust. Dat Mark trouw en stipt dagelijks pas iets na 9 uur het Universiteitsarchief binnenstapte en vervolgens molenwiekend naar zijn chaotische en overvolle bureau stapte, namen zijn collega's graag voor lief, want er stond zoveel tegenover...

Kjell Corens is ook een van de initiatiefnemers en redacteurs van het "Liber amicorum Ex abundantia cordis. Vriendenboek Mark Derez", dat op de feestviering werd gepresenteerd (Universitaire Pers Leuven, 175 blz., 25 euro, ISBN 978 94 6270 209 7). In zijn inleiding bij dit boek heeft hij, in een ietwat ernstiger en meer academisch register dan zijn feestrede, vooral en volkomen terecht veel lof voor de generositeit, de grootmoedigheid, de loyauteit, de vriend-

schap en de collegialiteit van zijn vroegere collega, die – zo onthult de auteur in een andere bijdrage – ook zijn collectie Liebig-chromo's aan het Universiteitsarchief heeft nagelaten...

Toespraken Gilbert Huybens en Anne van Herreweghen

Voor de volgende, in tal van opzichten bijzondere eloge tekende componist en muziekhistoricus Gilbert Huybens, jarenlang docent aan het Leuvense conservatorium. Als een ware "Gregoriaanse performer" declameerde hij zijn in het Latijn gestelde Gelukwens aan Mark Derez, de geleerde man en goede vriend en kon hij het publiek zelfs bewegen tot een korte samenzang, een combinatie van kerkelijk en studentikoos ritueel. Uit de Nederlandse vertaling, die – samen met de oorspronkelijke Latijnse huldetekst en een portrettekening van de universiteitshistoricus en -publicist door historica en beeldend kunstenaar Anne van Herreweghen – werd gedrukt op 250 genummerde exemplaren en aan de aanwezigen werd aangeboden, selecteren wij graag twee citaten.

Eerst echter een intermezzo. Anne van Herreweghen stelde bij de onthulling ervan dat zij in haar portret het karakter van Mark Derez – tegelijk mysterieus, vrolijk en melancholisch – heeft proberen vatten en dat er erotiek steekt in deze in alle opzichten "knappe kop". Ook de kwetsbaarheid van de geportretteerde, die hij meestal probeert te camoufleren met branie en ironie, is erin voelbaar, aldus de maakster. Zelf moet ik, als ik hem ontmoet, om de een of andere reden altijd denken aan een middeleeuwse bard of minnestreel. Hoofs, ridderlijk en hoffelijk is Mark alvast.

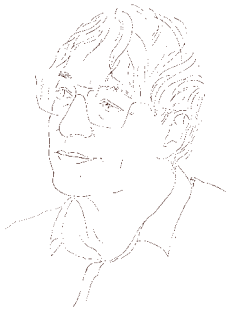

Tekening van Mark Derez door Anne Van Herreweghen

Terug naar Gilbert Huybens, met een eerste citaat uit zijn laudatio: "Hij publiceerde merkwaardige studies over de Leuvense universiteit en over de twee wereldoorlogen waarin de universiteitsbibliotheek helemaal en onze stad grotendeels in de as werden gelegd. Ten slotte moeten we hier zijn opus magnum prijzen, waarin hij de geschiedenis van de adellijke familie Arenberg heeft beschreven". De in Ex abundantia cordis opgenomen bibliografie, waarin helaas de recensies die hij "argeloos meanderend doorheen het onderwerp" schreef voor De Standaard der Letteren niet werden opgenomen, brengt de publicistische bedrijvigheid van Mark Derez gedetailleerd in kaart[(1)]. De lijst van meer dan 210 nummers over de periode

(1) Wij vermelden graag in het bijzonder volgende publicaties, waarvan Mark Derez (mede)redacteur en (mede)auteur was: Stadsboek Leuven (1985), De stoute jaren. Studentenprotest in de jaren zestig (1988), De blinde hertog. Louis Engelbert van Arenberg en zijn tijd, 1750-1820 (1996), Leuven/Louvain-la-Neuve. Kennis maken (2001), Arenberg in de Lage Landen. Een hoogadellijk geslacht in Vlaanderen en Nederland (2002), Universiteitsbibliotheek Leuven, 1425-2000 (2005), De Celestijnenpriorij te Heverlee. Van klooster tot bibliotheek (2005), Vrijgevochten stad: Leuven en de Revolutie van 1830-1831 (2006), Anima Analectiae Bibliothecae. Dertig jaar aanwinsten van de Leuvense Universiteitsbibliotheek, 1980-2010 (2010), Martelaarssteden. België, augustus-september 1914 (2014), Universiteitshal, 1317-2017 (2017) en Arenberg. Portret van een familie, verhaal van een verzameling (2018).

1981-2019 bevestigt dat Gilbert Huybens de krachtlijnen ervan in zijn laudatio correct samenvatte: Leuven en de Leuvense universiteit van de middeleeuwen tot op heden, met de klemtoon op culturele, boek- en archiefhistorische, politieke, ludieke en biografische aspecten. Een brede waaier dus, en vaak *off the beaten track*. Omdat uitzonderingen altijd de regel bevestigen, signaleren wij graag uitdrukkelijk een ietwat atypisch stuk van zijn hand over Roubaix: de wielerbaan. Arm Vlaanderen haalt zijn gram in de hel uit 2008. Mark Derez kan er niet van worden verdacht een sportfanaat te zijn, maar hij is wel al vele jaren een fervente fietser, zowel in Leuven en omgeving als in soms verre buitenlanden.

Het tweede citaat van Gilbert Huybens. "Wie is deze Mark van wie ooit werd geschreven: Er worden vele dingen over hem rondverteld, zowel leuke en geestige uitspraken als grappige en ludieke feiten?". De keerzijde van zijn "veelzijdige identiteit", die in het vriendenboek door het in Leuven opgeleide historische broederpaar Bart en Henk Coppein wordt geroemd, is inderdaad dat Mark Derez altijd iets ongrijpbaar weet te behouden, een enigma als het ware, dat hij in tal van opzichten moeilijk te plaatsen blijft en mensen graag en met succes telkens weer op het verkeerde been zet... De politiek-ideologische zelftypering die de Duitse jurist, journalist en historische publicist Sebastian Haffner (1907-1999) ooit formuleerde, is echter zeker en vast en evenzeer van toepassing op Mark Derez: "Eigenlijk ben ik een zeer gematigde conservatief met een grote sympathie voor links"...

Toespraak Mark Vervenne

Mark Vervenne aan het woord (© Geert vanden Wijngaert)

Vervolgens was het de beurt aan ererector Marc Vervenne, die Mark Derez in een bijzonder warm en hartelijk dankwoord promoveerde tot een "icoon van onze universiteit". Hij typeerde hem verder als een intellectueel "met een passie voor weten en kennen" en als iemand die met minzaamheid, "besmettelijk enthousiasme", fijnzinnige ironie en mildheid mensen en instanties verbindt. Mark Derez, die ook een baccalaureaat in de filosofie behaalde, werd door de emeritus hoogleraar Oud-Hebreeuwse taal- en letterkunde tot slot gekenschetst als "een thomistische zoeker naar waarheid, schoonheid en goedheid".

Toespraak Louis Tobback

De causerie van de Leuvense ereburgemeester Louis Tobback die daarna volgde, had een andere toonzetting maar getuigde van evenveel appreciatie en waardering. Eén van zijn bekende oneliners heeft Mark Derez als onderwerp: "Hij gaat mij weer tegenspreken!". Maar eigenlijk genoot deze romanist van de ULB en "gestaalde" sociaaldemocraat van de (al dan niet gespeelde) intellectuele oppositie en minzame dissidentie van Mark, en "viste" hij er af

en toe zelfs naar. Hun eerste "contact" was een protestbrief van de West-Vlaamse Leuvenaar, die al jaren woonachtig is in het geboortehuis van minister van Staat en emeritus hoogleraar economie Mark Eyskens aan de Geldenaaksevest, aan de toenmalige burgemeester. Dit naar aanleiding van het rooien van bomen (door het Vlaams gewest!) bij de heraanleg van de Naamse Poort in de jaren 1990. Van "verdwaalde soixantehuitard" evolueerde Mark Derez in de woorden van Tobback tot een "wandelend archief van Leuven en zijn universiteit". Leuven is veel dank verschuldigd aan "mijn(e) vriend Mark", zo besloot de minister van Staat.

Louis Tobback aan het woord (© Geert vanden Wijngaert)

Dankwoord van Mark Derez

Tot slot begroette en dankte Mark Derez een aantal aanwezigen persoonlijk, in zijn bekende, ietwat cabareteske stijl, die soms doet denken aan de memorabele televisieoptredens van de Nederlandse, destijds ook in Vlaanderen veel gelezen en geliefde auteur Godfried Bomans (1913-1971). In alfabetische volgorde:

- historicus Axel Buyse, vertegenwoordiger van de Vlaamse regering bij de Europese Unie, zijn "compagnon de route sinds de kostschool, met zijn wettige echtgenote";
- emeritus hoogleraar geschiedenis Hilde De Ridder-Symoens, "de grande dame van de universiteitsgeschiedenis"; Erna Mannaerts, tot voor kort communicatieverantwoordelijke van de Leuvense universiteitsbibliotheek, die van Mark in deze "tempel van wetenschap" de functie van "schepen van feestelijkheden" overnam;
- emeritus hoogleraar boek- en bibliotheekgeschiedenis en (universiteits)bibliothecaris Ludo Simons, "een groot filoloog van de oude stempel";
- emeritus hoogleraar geschiedenis Lode Wils, "90 jaar en hier aanwezig met zijn acolieten", voor wie hij als student bang was, voor wie hij nog altijd veel ontzag koestert en bij wie hij zich – met een verwijzing naar zijn betrokkenheid bij de Werkgroep Arbeid in de jaren 1970 en 1980 – verontschuldigde dat hij tot op vandaag "aanmoddert in het moeras van het linkse flamingantisme";
- Mathieu Zana Etambala, als historicus verbonden aan het Africa Museum in Tervuren en de KU Leuven, "die in jaren 1970 een van de eerste zwarte Afrikanen op de universitaire campus van de KULAK was".

Dereziaans

Met deze en gelijkaardige, meer dan treffende typeringen bevestigde Mark Derez, in de woorden van Luc Rombouts inmiddels "zelf een soort erfgoedstuk van onze universiteit", zijn

reputatie als "aartsroddelaar". In het voetspoor van Louis de Rouvroy, hertog van Saint-Simon (1665-1755), de befaamde chroniqueur van het hofleven in Versailles ten tijde van Louis XIV (1638-1715), zoals hij zelf verklaarde. The French Connection is trouwens iets waarmee Mark graag koketteert, want hij is evenzeer een linkse als een "francofiele flamingant", een omschrijving die werd gemunt door de socialistisch geïnspireerde literator Richard Minne (1891-1965). De inmiddels bij de adellijke Arenbergs goed ingevoerde historicus en "estheet" spreekt namelijk minstens even graag en met evenveel flair Nederlands, eventueel de West-Vlaamse variant ervan, als Frans. Hij fungeerde ook graag en met enige trots gedurende vele jaren als trait d'union tussen (de universiteiten van) Leuven ("Louvain-la-Veuve") en Louvain-la-Neuve. In de vroege jaren 1980 heeft hij nog meegewerkt aan de afhandeling van de verdeling van de boeken-, archief- en kunstcollecties in uitvoering van de splitsing van de voorheen unitaire Leuvense universiteit.

De afscheidnemende archivaris-publicist van de KU Leuven beschouwt zichzelf met terechte fierheid als "een product van de democratisering van het onderwijs" (uit de jaren 1960-'70). Hij was, samen met een neef, de eerste in de familie die aan de universiteit studeerde. Dat kon mede dank zij de landbouwsubsidies die het ouderlijke vlasbedrijf van de Europese (Economische) Gemeenschap ontving. Zijn dankbaarheid voor die opportuniteit heeft mede de inspiratie en de voedingsbodem gevormd voor wat hij als academicus heeft kunnen realiseren en voor wie hij is geworden. Want hoewel Mark Derez soms publiekelijk plichtverzuim bepleitte, heeft hij in Leuven en ver daarbuiten terecht blijvende naam en faam verworven en heeft het adjectief Dereziaans ook over de grenzen van de Vlaams-Brabantse universiteitsstad heen de status van een staande uitdrukking gekregen.

Dat de man voor wie "het begrip deadline onbekend is" kort voor het invallen van de avond, de stoet over het Ladeuzeplein, van de Centrale Bibliotheek naar Museum M, mocht aanvoeren, was dan ook meer dan verdiend! Richting de receptie, uiteraard en met volle overtuiging, want Mark Derez is zowel een liefhebber van Duvel, diverse wijnen, koffie als (goedkope) whisky! En bovendien: "Wie schrijft die blijft (graag hangen in cafés)", zoals Marks generatiegenoot en aan de KU Leuven als licentiaat filosofie afgestudeerde Hugo Matthysen ooit zong[(2)]...

Nico Van Campenhout

(2) Met dank aan Kjell Corens, Isabel Rotthier, Anne van Herreweghen en de professoren-emeriti Louis en Lieve Vos-Gevers voor het nalezen en amenderen van eerdere versies van deze bijdrage.

Stoet van de bibliotheek naar Museum M (© Geert vanden Wijngaert)

Sociale media en geschiedenis

Onze nieuwe voorzitter, Elke Close, is jong genoeg om een eigen Instagram account te ontwikkelen (Hellenistichistory), waaruit we kunnen leren dat het monopolie van het boek als doorgeefluik van geschiedenis voorgoed tot het verleden behoort.

De tijd dat je enkel met geschiedenis op de schoolbanken of in boeken geconfronteerd werd, is al lang voorbij. We zijn op steeds meer manieren met geschiedenis bezig: een museum bezoeken, een historische roman lezen, een videospel spelen, een film kijken... Hoe interactiever, hoe beter. Dit is een evolutie die zich de laatste jaren ook heeft doorgetrokken op vlak van sociale media. Kijk maar eens op facebook, instagram of twitter: daar zijn steeds meer pagina's en accounts te vinden die aan geschiedenis of geschiedkundige thema's gewijd zijn. Zo is er bijvoorbeeld "Geschiedenisfeit van de Dag" op facebook waar iedere dag een nieuw historisch feit gepost wordt.

Dat mensen ook op sociale media steeds meer bezig zijn met geschiedenis, is geen verrassing. In een tijd waarin we toegang krijgen tot steeds meer informatie, is het gemakkelijk om je te verdiepen in dingen die je interesseren zonder dat je daar al te veel moeite voor moet doen. Die laagdrempeligheid heeft zijn voordelen: je kan een groot publiek bereiken, je kan zelf kiezen welke accounts of pagina's je volgt op basis van je interesses, de dingen die gepost worden zijn vaak voorzien van visueel materiaal zoals foto's en zijn vaak niet al te lang.

Dit laatste is heel typerend voor de manier waarop we vandaag de dag trouwens met die overvloed aan informatie omgaan. Het mag niet al te lang zijn of te ingewikkeld, anders ver-

liezen we snel onze interesse. Bovendien moeten de posts wel onmiddellijk de aandacht grijpen anders zou het wel eens kunnen dat je er gewoon overheen scrolt.

Als je zo'n account of pagina beheert, zoals ik doe, moet je daarom zeer goed nadenken over wat je dan in zo'n bericht plaatst. Wat zet je erin? Welke foto of foto's gebruik je? Gebruik je hashtags? Welk platform gebruik je? Gaat het enkel om het krijgen van likes - want het mag gezegd worden, dat speelt natuurlijk ook mee - of wil ik nog iets meer overbrengen?

Waarom is het dan toch interessant om op sociale media meer met geschiedenis bezig te zijn? Toen ik met Hellenistic History – mijn instagram account – begon drie jaar geleden, was het een manier om mijn doctoraatsonderzoek en reisfoto's te combineren en met anderen te delen. Ondertussen ben ik gestopt met de academische wereld en is het eigenlijk één van de weinige manieren waarop ik nog actief met geschiedenis bezig ben. Voor mij is het een soort van uitlaatklep geworden. Maar het is meer dan dat: ik ben sinds dit jaar gestart met de Educatieve Master en ik ben er van overtuigd dat ook sociale media een weg kan zijn om jongeren op een andere manier met geschiedenis te laten kennis maken. Ook buiten het leslokaal kan sociale media interessant zijn om het grote publiek met bepaalde thema's te laten kennismaken: de toenemende aanwezigheid van culturele instanties zoals musea op twitter, snapchat of Tiktok is hiervan een overtuigend bewijs.

Voor mij is het alvast duidelijk: wie meer wil weten over een bepaalde historische gebeurtenis, object, persoon, moet al lang niet meer naar een boek, film of wikipedia grijpen. Kijk gerust eens op facebook of instagram, daar staan duizenden foto's en posts klaar om je interesse voor geschiedenis aan te wakkeren.

Elke Close

Straffe historische verhalen

In de reeks "Straffe verhalen" brengt Frederik Maertens deze keer een straffe stoot van Victor de Paepe, in 1963 schepen van Brugge, die de Britten uitdaagde met een koninklijk privilege van 300 jaar oud: het Brugs Visserijprivilege van 1666.

Het incident van 1963

Victor de Paepe

Op 8 juli 1963 werd Victor De Paepe, schepen van de stad Brugge, ingelicht dat zijn reder André Mahieu voor de kust van Seaford in Engeland gearresteerd was. Hij had namelijk het internationaal zeerecht geschonden door zomaar in Britse territoriale wateren te vissen met zijn trawler "King Charles The Second". De Paepe zou voor een Britse rechtbank moeten verschijnen, maar hij verweerde zich al snel. Hij beweerde dat hij niets illegaal had gedaan en beriep zich hiervoor op Privilegie der Visscherie uit 1666. In het Verenigd Koninkrijk wisten ze niet waarover hij het had, maar het werd hen al snel duidelijk, en de media in België en Engeland gingen al snel gretig op deze zaak in.

Koning Charles II in Brugge

Wat was er hier gaande? Hiervoor keren we even terug naar de nasleep van de Engelse Burgeroorlog. In 1649 werd koning Charles I onthoofd en werd Engeland een republiek onder leiding van Lord Protector Oliver Cromwell. De troonopvolger, de latere Charles II, vluchtte naar het buitenland en verkeerde op verschillende plaatsen in ballingschap (Frankrijk, Nederland, het Heilig Roomse Rijk, etc.). Na heel wat reizen mocht hij zich van de Spaanse koning Filips IV vestigen in de Zuidelijke Nederlanden, meer bepaald in Brugge waar een grote Engelse kolonie was. Vandaar kon hij plannen smeden om Engeland te heroveren. Charles II en zijn gevolg bleven in Brugge van 22 april 1656 tot 15 maart 1659.

Charles II vestigde zich "incognito" met 175 man in het Huis der Zeven Torens, het huidig viersterrenhotel Grand Hotel Casselberg, in de Hoogstraat in centrum Brugge. Ook zijn broers Henry en Jakob (de latere James II) behoorden tot het gevolg dat in Brugge verbleef. Charles II hield zich bezig met de oprichting van een elitekorps, The Royal Regiment of Guards. Dit zijn de voorlopers van The Grenadier Guards, bekend om hun rode uniformen en

berenmutsen. Dit wereldbekende regiment werd dus in België opgericht! Zij zouden ook een eerste slag leveren samen met de Spaanse troepen tegen een Frans-Brits leger in de Slag der Duinen bij Duinkerke op 14 juni 1658. Jammer genoeg verloren ze wel de strijd. In 2016 vierden de Grenadier Guards hun 360ste verjaardag in Brugge met een bezoek aan de Sint-Sebastiaansgilde en een militaire optocht, waarbij een gedenksteen aan het hotel Casselberg werd onthuld.

Maar de koning en zijn broers hielden zich ook met andere zaken bezig in Brugge. Zo waren ze allemaal lid van de schuttersgilden van Sint-Barbara (haakbus), Sint-Joris (kruisboog) en Sint-Sebastiaan (handboog). De leden van deze laatste gilde leverden zelfs de wachters van Huis der Zeven Torens. In de lokalen van de Sint-Sebastiaansgilde is vandaag nog steeds de Koningszaal te bezichtigen, met een buste van Charles II met het wapen van Engeland, en een schilderij van zijn broer Hendrik van Gloucester. Deze zaal werd overigens ingericht op kosten van Charles II en Hendrik. Het Brits koningshuis is ook vandaag de dag nog steeds erelid van de schuttersgilde en Elisabeth II is al met haar man Philip en zoon Charles op bezoek geweest. Zij is overigens het enige vrouwelijke lid, naast Koningin Mathilde. Het Engels Kloosters van Nazareth in Brugge, opgericht door gevluchte augustinessenzusters uit Engeland, bezit ook nog wat objecten die ze van Charles II en zijn vrouw Catharina van Braganza cadeau hebben gekregen.

Het Visserijprivilege van 1666

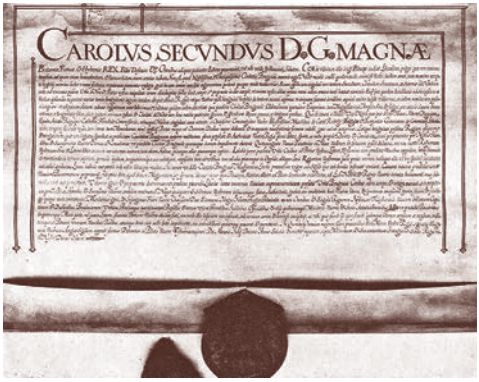

Privilege 1666

Maar goed, we keren dus terug naar ons verhaal over Victor De Paepe. In 1659 besloot het Engels Parlement om na de dood van Oliver Cromwell de monarchie terug in te voeren en keerde Charles II terug. Eens in zijn vaderland teruggekeerd, vergat hij Brugge echter niet. Na enkele jaren, in de zomer van 1666, kende hij aan de Brugse burgers het Privilegie der Visscherie toe. Dit liet toe aan de Bruggelingen om jaarlijks met maximaal 50 boten langs de Engelse en Schotse kusten haring en andere vis te komen vangen. Dat dit midden in de Tweede Engels-Nederlandse oorlog viel, zal wel geen toeval zijn, want hiermee werd een concurrentie voor de Nederlandse visserij gecreëerd.

Brugge heeft inderdaad jarenlang gebruik gemaakt van dit privilegie, en dit sinds het moment dat ridder Marc Arrazola de Oñate, de toenmalige voorzitter van de kamer van koophandel, terugkeerde met de privilegetekst. Ridder Arrazola resideerde toen als Bijzonder Ambassadeur van de Spaanse Nederlanden in Londen met de opdracht om een handelsverdrag af te slui-

ten. Het charter maakte deel uit van deze verdragen en werd over heel Brugge bekend gemaakt via aanplakborden. Na verloop van tijd raakte de tekst wel vergeten, zeker nadat Engeland en Nederland zich verzoend hadden en enkele opeenvolgende Europese oorlogen de zeevaart verstoorden.

PRIVILEGIE

Aanplakking Privilegie Visscherie

Het Britse geding

Nu was Victor De Paepe op de hoogte van dit privilege en had hij met zijn stunt besloten om Engeland hiermee uit te dagen (vandaar ook de naam van zijn boot "King Charles The Second"). Er stond ook dat het charter ten eeuwigen dage geldig was, dus beweerde hij dat hij zich hierop kon beroepen. Hij had zich ook aan alle voorwaarden van het verdrag gehouden. Zo moet de visser met goedkeuring van de stad handelen, en De Paepe had als schepen zijn toestemming voor de actie gegeven. Ook moesten de Engelse autoriteiten verwittigd worden bij zulke interventies, en daarom had hij al op 12 juni brieven gestuurd naar de Britse Eerste Minister Harold Macmillan en zelfs naar Elizabeth II. De Britten vielen echter volledig uit de lucht toen De Paepe zich op dit privilege beriep.

Het Britse geding werd voorbereid, onder andere met een zoektocht naar het oorspronkelijke charter. Deze werd op 27 september teruggevonden in het Brugs Stadsarchief en overgebracht naar Londen. De rechtszaak kwam er uiteindelijk niet, nadat in Londen werd beslist dat de zaak niet meer was dan een grap en dus best geklasseerd kon worden. Maar 35 jaar na de zaak, rond het jaar 2000, werden de interne Britse documenten rond De Paepe vrijgegeven, en deze geven een ander verhaal rond de seponering...

De rechtszaak werd grondig voorbereid door de juristen in opdracht van de Britse Minister van Landbouw en Visserij, die onze arrogante Belg eens hard wou aanpakken. De advocaten van het kabinet adviseerden echter een rechtszaak te vermijden na onderzoek van het charter. Het Privilege van Charles II was namelijk hoogstwaarschijnlijk nog van kracht. Er was in die drie eeuwen geen enkele wet uitgevaardigd die de rechtsgeldigheid van het Privilege teniet deed. Alle nieuwe visserijverdragen van na 1666 waren te algemeen geformuleerd, en spraken dus het charter niet tegen. De zaak was wel in strijd met het Brits gewoonterecht rond visserij en Britse wateren, maar een ondertekend en bekrachtigd verdrag staat juridisch boven een dergelijk recht. Enkel een nieuw en gedetailleerd visserijverdrag zou dit met zekerheid kunnen weerleggen. Hoewel de Britse minister graag wou procederen, was de zaak te riskant. Victor De Paepe had teveel kans om gelijk te krijgen. Het veiligste was om de zaak te seponeren, om niet jaarlijks 50 boten uit Zeebrugge in de Britse wateren te krijgen.

De Brexit

Herdenkingsplaat aan Grand Hotel Casselberg in Brugge

In feite is vandaag de dag het Privilege der Visscherie niet meer relevant. Met de "Europese Verordening van 25 januari 1983 houdende bepaalde technische maatregelen voor het behoud van de visbestanden" is de onderlinge toegang voor visvangst in de territoriale wateren van de leden van de EU geregeld door Europees recht. Vanaf dan hebben alle EU-landen toegang tot Britse wateren voor de visserij. Maar gooit de Brexit misschien roet in het eten? In 2017 gaf de toenmalige Britse Minister van Milieu Michael Gove te kennen dat ze na de Brexit zeker de regels van die Verordening niet meer willen volgen, en dat ze zelfs de Britse wateren willen uitbreiden. Als dit akkoord niet meer geldt, dan kunnen we teruggrijpen naar oudere wetten. En dus ook naar het Privilege der Visscherie. Voormalig Vlaams Minister-President Geert Bourgeois bezit alleszins een kopie van het charter en alludeerde er zelfs al op in een aflevering van Terzake.

Met een mooie stunt wist Victor De Paepe in 1963 een eeuwenoud verdrag op te rakelen dat, net als mogelijks zoveel andere wetten, na eeuwen nog steeds van kracht zou zijn. De EU zorgde er in 1983 voor dat het Privilege nutteloos was geworden, maar schafte het wel niet af. De Brexit kan er wel voor zorgen dat het Privilege terug bruikbaar wordt. Nu al zijn er conflicten tussen de Franse en Britse vissers rond de visvangst in elkaars wateren – de zogenaamde Scallop Wars – dus misschien kunnen we ons binnenkort weer op de Privilege der Visscherie beroepen als er geen deftig nieuw verdrag wordt gesloten. Voor alle zekerheid stel ik voor dat we onze vissers het komende jaar officieel in Zeebrugge stationeren.

Frederik Maertens

Historische weetjes: wist je dat ...

schilder Caravaggio, of beter Michelangelo Merisi da Caravaggio, een tijdlang hospitaalridder bij de Maltezer orde werd? Dit was om te ontsnappen aan de Italiaanse justitie. Hij moest in 1606 Rome ontvluchten, nadat hij zijn rivaal in een zwaardgevecht had gedood ter verdediging van een vrouw. Nadat hij ook in Malta in de gevangenis werd gegooid, vluchtte hij terug naar Sicilië om er kort nadien te sterven.

Historicus Jean Delumeau, een terugblik

Professor-emeritus Michel Cloet had altijd een grote verering voor de Franse historicus Jean Delumeau, die ook meer dan eens naar Leuven kwam om een conferentie te geven of een seminarie te leiden. Nu Delumeau op hoge leeftijd overleden is, geeft Michel Cloet hem een passend eerbetoon.

Jean Delumeau

Op 13 januari 2020 overleed op 96-jarige leeftijd de gerenommeerde Franse historicus Jean Delumeau (° 18 juni 1923). Aan het prestigieuze Collège de France was hij gedurende twintig jaar (1975-1994) titularis van de leerstoel Histoire des mentalités religieuses. Hij wordt algemeen beschouwd als een van de grootste Franse historici van zijn tijd, vooral gespecialiseerd in de geschiedenis van het christendom. Delumeau was een zeer actief en veelzijdig auteur. Hij schreef tal van boeken die echte klassiekers geworden zijn. Hij begon zijn carrière met een indrukwekkend doctoraal proefschrift "Vie économique et sociale de Rome dans la seconde moitié du XVIe siècle" (2 dln. 1957-1959) (prom. Fernand Braudel). Al spoedig verlegde hij het zwaartepunt van zijn aandacht naar de geschiedenis van het christendom, het protestantisme en vooral het katholicisme. Dat resulteerde in twee meesterlijke syntheses: "Naissance et affirmation de la Réforme" (1965) en "Le catholicisme entre Luther et Voltaire" (1971), beide gepubliceerd in de bekende en ruim verspreide reeks Nouvelle Clio. In die werken ging, onder invloed van de Ecole des Annales en vooral van Gabriel Le Bras, al heel wat aandacht naar de gewone mensen. Die invloed bleek vooral duidelijk uit "Histoire vécue du peuple chrétien" (1979). Zo kwam Delumeau steeds meer terecht bij wat hij noemde les mentalités collectives. Twee van zijn meest spraakmakende studies behandelen deze materie: La peur en Occident, XIVe-XVIIIe siècles (1978) en Le péché et la peur. La culpabilisation en Occident. XIIIe-XVIIIe siècles (1983).

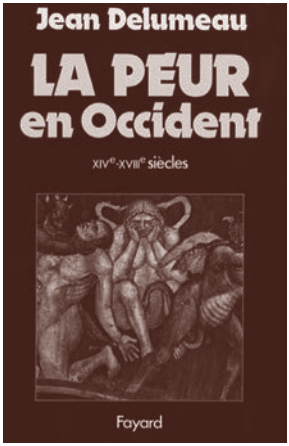

Verscheidene van deze boeken kenden meerdere herdrukken, vaak in goedkopere edities met het oog op een ruimere verspreiding. (Terloops, in de jaren tachtig was *La peur en Occident* herhaaldelijk verplichte lectuur voor de eerstejaars-

studenten, aansluitend bij de cursus Geschiedenis van de Nieuwe Tijd. De Franse historicus kwam in die jaren ook een paar keer naar Leuven om een conferentie te geven of een seminarie te leiden). Delumeau stelde dat gevoelens van vrees en angst in de bestudeerde periode in ruime mate de gang van de geschiedenis hadden bepaald of minstens sterk beïnvloed. Enkele jaren later beschreef hij, bijna als een positief pendant van de studies over La peur, een ander aspect van het verleden: "Rassurer et protéger. Le sentiment de sécurité dans l'Occident d'autrefois" (1989). Tenslotte publiceerde hij ook nog een uitgebreide triptiek over de geschiedenis van de voorstellingen van het hiernamaals: "Une histoire du paradis" (3 dln. 1992-2000).

Jean Delumeau was een praktiserend katholiek, evenwel geen dogmatisch denker. Niet de dogma's, maar de bronnen en de feiten waren zijn houvast. Hij kende de zwakke punten van de Kerk in leer en leven, maar bleef aan haar gehecht. Zijn werk is gekenmerkt door *une scrupuleuse honnêteté* (Le Monde). Delumeau ondervroeg de geschiedenis aan de hand van actuele vragen, bv. in "Le christianisme va-t-il mourir?" uit 1977 (Ned. vert. Het einde van het christendom), dat gericht was op een breed publiek en inderdaad een grote weerklank heeft gevonden. Zijn kritische vragen bij het traditionele christendom stak hij niet onder stoelen of banken. Daarvan getuigen essays en studies: Ce que je crois (1985), L'historien et la foi (1996), De la peur à l'espérance (2013) en zijn al aangehaalde triptiek over de voorstellingen van het hiernamaals. Men noemde hem zeer terecht: *l'historien de la peur et de l'espérance* (France Inter). Hij was in vele opzichten zeer progressief (inzake de plaats van de vrouw in de Kerk, het oecumenisme, de celibaatskwestie, de kerkstructuren ...).

Hierboven werden slechts de meest bekende en toonaangevende studies vermeld. Wie de lijst van Delumeaus publicaties bekijkt, is gewoon verbaasd over de omvang en de veelzijdigheid ervan. Ik maakte bv. nog geen melding van zijn cultuurhistorische studies, als het zeer geprezen "La civilisation de la Renaissance" (1967). Men stelt zich spontaan de vraag: hoe kan dat alles in één mensenleven? Wellicht moet ik hier toch wijzen op het bijzonder gunstig statuut van de leidende professoren aan het Collège de France. En toch hield Delumeau talrijke lezingen voor een groot publiek en kwam hij meermaals op radio en tv, een bewijs van zijn talent en zijn dienstbaarheid. Hij zette in elk geval *l'histoire des mentalités religieuses* op de kaart. Delumeau bekleedt een volwaardige plaats in de rij van de grote Franse historici als Fernand Braudel, Gabriel Le Bras, Jacques Le Goff, Robert Mandrou, Pierre Chaunu, Pierre Goubert.

Deze eminente Franse historicus staat algemeen bekend als een zeer aimabel mens. Sta me toe een beetje gevoelsmatig te eindigen. Hij was *l'historien de mon coeur*, een historicus van mijn hart. Ter afsluiting nog een kort citaat uit de tekst die hij zelf schreef voor zijn uitvaart "que mon ultime pensée soit celle de la confiance (...) J'aimerais être assez conscient pour redire la parole du Sauveur: Père, entre tes mains, je remets ma vie." (La Croix).

Michel Cloet

Afscheid van Liesbeth List

Liesbeth List is onlangs overleden. Edward De Maesschalck is oud genoeg om haar nog gekend te hebben in haar gloriejaren en blijft onder de indruk van haar groot zangtalent.

Liesbeth List in 1970 (© Wikipedia)

Liesbeth List was één van mijn favorieten. Jongeren kunnen zich nauwelijks voorstellen welke goddelijke status zij genoot in de jaren '70, want haar platen werden toen in menige Vlaamse huiskamer grijs gedraaid. Samen met haar 'compagnon de route' Ramses Shaffy, en Boudewijn de Groot, waren zij bij de liefhebbers van het Nederlandstalige lied de sterren aan het muzikale firmament.

Liesbeth List werd geboren als Elisabeth Driessen in 1941 en nog wel in Bandoeng (Nederlands Indië), waar ze opgroeide in een jappenkamp. Haar moeder pleegde nadien zelfmoord, waardoor ze terecht kwam in een weeshuis, tot Jaap en Marie List in Vlieland zich ontfermden over het zevenjarige meisje. Zo werd Liesbeth de pleegdochter van een vuurtorenwachter en beleefde ze enkele gelukkige jaren. Maar haar grote hartstocht was muziek en dus vertrok ze op achttienjarige leeftijd naar Amsterdam om er zangles te volgen.

In 1962 trad ze voor het eerst op in televisieshows en weldra werkte ze samen met Ramses Shaffy. Ze waren beiden jong, bijzonder knap en ze hadden een prachtige stem. De wereld lag al gauw aan hun voeten. Het hoogtepunt van hun samenwerking werd "Pastorale" uit 1968, een van de mooiste nummers uit de Nederlandstalige muziekgeschiedenis. Dat was geen toevalstreffer, want het nummer werd geschreven door Lennaert Nijgh op muziek van Boudewijn de Groot. Naar het schijnt liet de auteur zich inspireren door de merkwaardige verhouding tussen Shaffy en de dames die op hem verliefd werden. Dat was trouwens ook het geval met Liesbeth List zelf, maar Ramses Shaffy was homo en lag dus buiten haar bereik. Wie deze dubbele bodem kent, ziet het beroemde gesprek tussen de arrogante zon (Shaffy) en de verliefde aarde (List) wel in een heel andere context.

De platen van Liesbeth List die we in de jaren '70 grijs draaiden, waren echter niet de Pastorale, maar "Liesbeth List zingt Theodorakis" (1967) en "Liesbeth List zingt Jacques Brel" (1969). De liedjes van Theodorakis werden vertaald door Lennaert Nijgh en de bekende schrijver Cees Noteboom, met wie List een moeizame relatie had in de jaren 1965-1979. De liedjes van Brel werden vertaald door Ernst van Altena, die dus de bedenker was van iconische titels als "Laat me niet alleen" of "Mijn vlakke land". Al deze vertalers hadden een

buitengewoon taalgevoel en wij vonden destijds hun vertalingen mooier dan het origineel en de stem van List véél mooier dan die van Brel.

Ondertussen had Liesbeth List het geluk gevonden met restauranteigenaar Robert Braaksma, met wie ze begin jaren '80 trouwde en op haar 41ste een dochter kreeg: Elisah. Maar de hype van het Nederlandstalige chanson was toen voorbij en de recensenten schreven haar nieuwe platen aan flarden. Haar voornaamste houvast bleef Ramses Shaffy, met wie ze geregeld bleef optreden. Ik herinner me hoe het duo in die jaren kwam optreden in het casino van Middelkerke. Eindelijk zou ik mijn idolen met eigen ogen kunnen zien. Vooraf ging ik al kaartjes kopen om zeker te zijn van een plaats, maar de zaal zat niet eens half vol. Liesbeth List verontschuldigde zich, omdat ze nog niet stevig op haar benen stond, want ze waren net geland met een helikopter. Maar toen ze begon te zingen en later Ramses Shaffy inviel met de legendarische Pastorale, ging de zaal helemaal uit de bol. Ik herinner me dat het publiek achteraf minutenlang een staande ovatie gaf, uit bewondering, maar ook een beetje uit schaamte voor de talloze afwezigen.

In de jaren '90 werd ze uit haar isolement gered door Frank Boeijen, die met veel succes haar album List produceerde, waarin ze ook nummers zong van Boeijen zelf, zoals het bekende "De verzoening" (Heb me lief). Ze zong weer voor volle zalen en perfectioneerde haar typische look met lichtbleke make-up, met kohl omrande ogen, felrode lippenstift en een haarstukje met opbollende manen. Nu ze wat ouder werd, was ze perfect geschikt voor een titelrol in de musical Piaf (1999), waarmee ze haar geweldige talent nogmaals kon botvieren. De musical was een doorslaand succes en bleef op het repertoire, want in 2009 gingen niet minder dan 320.000 Nederlanders de musical bekijken.

In Vlaanderen was ondertussen haar naam weggedeemsterd en persoonlijk heb ik nooit haar recente oeuvre gehoord. Dat heeft alles te maken met de komst van VTM in 1989 die voor de culturele uitwisseling tussen Noord en Zuid (maar vooral van Noord naar Zuid) catastrofale gevolgen heeft gehad. Dat was beslist ook de reden waarom de afscheidsvoorstelling van Liesbeth List in Vlaanderen (in oktober 2018 in de Warande in Turnhout) moest afgelast worden wegens een tegenvallende kaartenverkoop. De organisator, Liesbeths eigen dochter Elisah, begreep er niets van en besefte blijkbaar niet dat er sinds 1989 een ijzeren gordijn was opgetrokken tussen Nederland en België.

Ramses Shaffy overleed in 2009 en Liesbeths man, Robert Braaksma, in 2014. Liesbeth List trad sindsdien nog wel op, maar in steeds kleinere theaters. In 2017 ging een musical over haar leven "Liesbeth List, de musical" in première, waarbij Liesbeth List zelf in de zaal zat en af en toe een traantje wegpinkte. Rond die tijd begon ze te lijden aan een vorm van dementie als een gevolg van opgelopen hersenletsel, maar het afscheid aan Vlaanderen wilde ze nog wel doen... Quod non! Ze overleed in 2020 op de leeftijd van 78 jaar.

Edward De Maesschalck

Historische strips

Jack Manini en Etienne Willem, *Het Meisje van de Wereldexpo*. Parijs 1855, Zedelgem, Saga Uitgaven, 2018, 64 p.

Bij het woord 'Wereldexpo' denken de meesten onder ons spontaan aan Expo 58. Hierbij zouden we bijna vergeten dat deze expo's wel om de zoveel tijd georganiseerd worden, vandaag de dag jammer genoeg met opvallend weinig aandacht van het grote publiek. In de 19de eeuw was dit heel wat anders. De expo's waren namelijk de plaatsen waar men in contact kon komen met de wonderen van de Industriële Revolutie. In dit album, de start van een volledig nieuwe reeks, bezoeken we één van de eerste Wereldtentoonstellingen: deze van Parijs uit 1855 (de tweede Wereldtentoonstelling ooit).

Julie Petit-Clou is een twaalfjarig zigeunermeisje. Met haar moeder en broertje trekt ze als waarzegster rond naar plaatsen waar veel volk komt. Daarom stellen ze zich op bij de te openen Wereldexpo in Parijs. Julie wordt al snel vanwege haar helderziendheidskrachten geplaagd door nachtmerries rond een groot complot. Dan wordt plots de vrouw van luitenant-kolonel Ferrand, een jonge veteraan van de Krimoorlog en de Algerijnse opstanden, ontvoerd. Ferrand moet in ruil voor het leven van zijn vrouw Keizer Napoleon III doden tijdens de opening van de expo. Wanneer Ferrand hoort van de krachten en visioenen van Julie, besluit hij haar hulp te vragen om de ontvoerders te vinden. Zij is namelijk de enige die ze zou kunnen herkennen! Julie en Ferrand trekken hierop naar de zalen van de expo in de hoop een spoor te vinden, vooraleer de Keizer op bezoek komt.

Historische conceptreeksen zijn tegenwoordig zeer populair, maar verliezen zich vaak teveel in alle details waardoor het vaak een droge opsomming wordt. Het Meisje van de Wereldexpo is hier gelukkig een uitzondering op! Het verhaal primeert en de personages vormen de echte rode draad, met voorop uiteraard Julie en Ferrand. De historische info is veelvuldig aanwezig, maar vooral dan als het kader van de gebeurtenissen. Hierbij is zeer veel info vervat, maar het overheerst niet op de verhaallijn. En het centraal thema van de Wereldexpo is wel een mooi thema voor een dergelijk verhaal. Het is leuk om tijdens de zoektocht naar de ontvoerders de nieuwe uitvindingen te zien, die voor ons normaal lijken maar toen echt innovatief waren. Hier zitten onder andere grasmaaiers, sprekende poppen, treinstellen en de fotografie bij. Af en toe duiken er ook "wonderen" op die nooit doorgebroken zijn, zoals de boot uit gewapend beton! (hoe zou dat toch komen?)

De expo is niet het enige historische aspect van het verhaal. Bij nader onderzoek blijken we heel veel te zien over de periode rond 1855. Zo worden we gepresenteerd aan het hof van Napoleon III in de Tweede Keizertijd en krijgen we wat politieke info mee. Via Ferrand krijgen we ook inzicht in de Krimoorlog, de Franse kolonisatie en de conflicten in Algerije. Terloops merkt het getrainde historische oog zaken op als de hausmannisering van Parijs, alsook de schandalen rond de Franse Realisten (o.a. Courbet). Het album sluit af met een klein katern waarin het historisch kader geschetst wordt. En hiermee zien we het ware concept dat de auteurs voor ogen hadden: het verhaal in de Wereldexpo is een samenvatting van de cultuur van het betreffende tijdperk, zoals de expo zelf.

Voor deze reeks koos tekenaar Willem voor een semi-karikaturale tekenstijl, wat soms een beetje afsteekt bij de hardere gebeurtenissen in het verhaal. Op andere momenten brengt dit dan weer wat meer zwier en soepelheid in het werk, en brengt het ook wat actie. Het album is zo echt een verademing in vergelijking met de vaak star getekende avonturen van andere historische reeksen. De tekenaar toont dan wel weer een sterk realistisch talent in zijn overzichtstekeningen van Parijs en de Expo in het bijzonder. De sfeer en de grandeur worden mooi weergegeven, en dit ironisch in een niet zo realistische tekenstijl. Niettemin is er veel aandacht naar de details uitgegaan. En zelfs de kadrering en de bladindeling lijken wat Art Deco weer te spiegelen, wat hoogstwaarschijnlijk geen toeval is.

Met “Het Meisje van de Wereldexpo” is een leuke reeks gelanceerd rond een interessante insteek van de wereldtentoonstellingen, en dit zonder te vervallen in een loutere opsomming van historische feiten. Het verhaal van Julie is het belangrijkste, maar zit vol verwijzingen waardoor een tweede lezing zelfs nodig is om alles op te merken. Ondertussen is Julie al terug in een 2de album, waarin ze als knappe vierentwintigjarige de Expo van 1867 bezoekt. De auteurs hebben ook al plannen voor vervolgalbums, en wie weet komt Julie terug in Parijs in 1878 (de wederopbouw na de Frans-Duitse Oorlog), 1889 (de Eiffeltoren!), 1900 (met de Olympische Spelen erbij), en misschien zelfs in 1907 en 1937.

Frederik Maertens

Historische weetjes: wist je dat ...

tekenaar Uderzo (1927-2020), bekend van zijn Asterix-strips, kleurenblind was? In het begin van zijn loopbaan leverde dat soms hilarische situaties op als hij bijvoorbeeld een paard groen had ingekleurd. Het inkleuren deed hij later dan ook niet zelf. De Engelse scheikundige John Dalton publiceerde trouwens in 1794 het eerste wetenschappelijke artikel over kleurenblindheid. Daarom wordt kleurenblindheid ook vaak “daltonisme” genoemd.

Historische romans tussen werkelijkheid en fictie

Onze vaste redacteur Jos Martens las voor ons weer enkele stevige historische romans, die zo dicht bij de realiteit aanleunen, dat ze eerder passen in de categorie "docu-drama".

Joris Tulkens, *De Odyssee van Pedro en Luisão*, Antwerpen, Uitg. Davidsfonds/Standaard, 2019, 474 p.

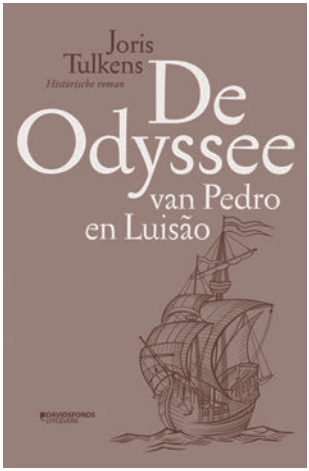

Joris Tulkens is in dit tijdschrift reeds meermaals aan bod gekomen. In de loop der jaren heeft hij zich ontpopt tot dé chroniqueur van de hele era rond Erasmus, Thomas More, Leuven en het Collegium Trilingue(1). Dit nieuwe boek is een tweede uitzondering na het relaas over Johanna de Waanzinnige (2011). Het is zijn meest epische werk, zelfs vergeleken met zijn biografie van Nicolaes Cleynaerts(2). Sterker nog dan in Thomas More. Een leven in vijf vriendschappen of De verloren droom van Pieter Gillis beweegt Joris Tulkens zich hier heen en weer over de grens tussen fictie en geschiedschrijving, met meer invulling door de verbeelding van de auteur dan gewoonlijk. Zijn verhaal overspant 130 jaar en drie generaties. Het begint en eindigt in Hasselt en waaiert ondertussen uit over Spanje, Portugal, Ethiopië en de Grote Ontdekkingen.

Het verhaal

A.D. 1628 – De moeder-overste van de Grauwzusters in Hasselt ontvangt een brief van een oude bekende uit Amsterdam, een zekere Luisão do Couto. De brief wordt gebracht door een jonge vrouw. Haar naam is Morena, "zwart zoals de Ethiopiërs zwart zijn". Zij is de aange-

(1) Joris Tulkens, *Wentelsteen. Erasmus en de moeizame geboorte van het Collegium Trilingue*, in: Tijdingen uit Leuven, nr. 165, november 2017, p. 31-36. Joris Tulkens, *Thomas More. Een leven in vijf vriendschappen*, Tijdingen uit Leuven, nr. 164, maart 2017, p. 24 -30. Uitvoerige bespreking op Histoforum, met links naar andere recensies van Tulkens: http://histoforum.net/romans/more.html.

(2) *Nicolaes Cleynaerts. In de ban van Mohammed*, Manteau, 1993, zowat zijn eerste grote roman over deze periode, recent herwerkt tot *Nicolaes Cleynaerts. Christenhond tussen moslims*, Davidsfonds, 2018. Op de website van de auteur vind je een korte inhoud van al zijn boeken, ook de niet-historische thrillers: http://www.joristulkens.be.

nomen dochter van Luisão, spreekt Nederlands, Portugees en Latijn en bezit klaarblijkelijk een aanzienlijke medische kennis. Bij zich heeft ze een koffer met 11 dagboeken van een Pedro en een Luisão, gevuld met wonderlijke en tegelijk gruwelijke verhalen.

Januari 1492 – De katholieke koningen Ferdinand en Isabella veroveren Granada, het laatste Moorse bolwerk in Spanje. Daarmee is de eeuwenlange reconquista een feit en komt de weg vrij voor de ontdekkingstocht van Columbus. Bijna onmiddellijk vaardigen zij een edict uit om de Joden uit Spanje verdrijven en stellen de inquisitie in. 1492 is een historisch jaar in meerdere opzichten Voor de wereld een nieuw begin, voor het Spanje van de meestal vreedzame religieuze co-existentie het bloedig einde van een roemrijk tijdvak. In Firenze overlijdt Lorenzo il Magnifico dei Medici en in de Nederlanden sterft Lodewijk van Gruuthuse, ridder van het Gulden Vlies, staatsman en bibliofiel in dienst van de Bourgondische hertogen Filips de Goede en Karel de Stoute.

Dit kantelmoment in de geschiedenis vormt het begin van een lange zwerftocht voor de Joodse familie Menassah. Het gezin vlucht vanuit Spanje naar Portugal. Onderweg wordt vader Menassah aangevallen en vermoord. Voor hij sterft, draagt hij zijn zoon Simon op om voor het Joodse volk een veilige thuis te vinden, “net zoals Aeneas ooit het Trojaanse volk redde”. Onder de schuilnaam Pedro do Couto overleeft Simon de pogroms van Lissabon. Later reist hij mee met Columbus naar Amerika op diens fatale vierde reis. Een wonderlijk avontuur, maar een veilige thuishaven vindt hij helaas niet. Na veel omzwervingen verzeilt hij in het rijk van Pape Jan (in het huidige Ethiopië) dat bedreigd wordt door de Ottomanen. Ontgoocheld keert hij terug naar Portugal om daar een verborgen bestaan te leiden. Op zijn oude dag vraagt Pedro aan zijn zoon Luisão om op zoek te gaan naar het kind dat hij op zijn reizen in Ethiopïe verwekte. Luisão vindt zijn zwarte halfzus en brengt haar mee naar Portugal. Zij trouwt er en brengt een dochter, Morena, ter wereld.

Bespreking

Een drievoudige thematiek hield de auteur bezig in dit boek. In de eerste plaats: hoe dogmatische, al dan niet religieuze onverdraagzaamheid leidt tot vervolging van andersdenkenden, in casu de historische werkelijkheid van de pogroms in Spanje en later in Portugal (onder invloed van een Spaanse prinses). Dit is verweven met het gevaar van massahysterie, bijgeloof, samenzweringstheorieën en wat we nu “fake news” noemen. (= actuele relevantie!)

Driemaal is een holocaust beschreven: die van de jaren 1492, 1497 en 1506. Het is een relaas van de meest ondraaglijke gruwelijkheden die ik ooit gelezen heb. En gebaseerd op de uitvoerige officiële verslagen achteraf van de feiten!

De opdracht van de stervende vader Menassah aan zijn zoon: "Zoek de tien verdwenen stammen van Israël" is een ware vondst en fungeert als literair-historisch motief zonder weerga doorheen het hele verhaal. Hierdoor komen de hoofdpersonen in nauw contact met een hele reeks belangrijke historische figuren: Columbus zelf, Cabral (officieel de ontdekker van Brazilië

in 1500) en zelfs de jonge Fernão Mendes Pinto, die zelf tochten heeft gemaakt, vergelijkbaar met die van Pedro en Luisão. Deze laatste is bij ons een nobele onbekende, maar in Portugal een soort nationale held, lange tijd bekend als "Fernão de leugenaar", omdat men zijn verhalen niet geloofde, net als bij Marco Polo voor hem(3). Allen hebben tevens wat te maken met het jodendom, vanaf Columbus, van wie lang geleden reeds gefluisterd werd dat hij een converso zou geweest zijn, een bekeerde Jood. Dit biedt Tulkens dan weer de gelegenheid om de fatale vierde reis van Columbus in extenso te beschrijven, andermaal de keerzijde van de medaille der realiteit zoals die niet terug te vinden is in onze schoolboeken geschiedenis(4).

Uiteindelijk belandt Pedro in Ethiopië, in het rijk van de legendarische Pape Jan, die regeert over een Joods koninkrijk... van zwarte Joden. Onwaarschijnlijk? De Falasja's bestaan echt! Vanaf de jaren 1970, onder de marxistische dictatuur van Megistu, zijn ze beetje bij beetje overgebracht naar Israël, via Zaventem nog wel. Luisão tenslotte weet met zijn dochtertje te ontkomen naar het verdraagzame Amsterdam, om na enkele jaren te ontdekken dat die verdraagzaamheid haar grenzen kent door de twisten van Joodse facties onderling. Zo belandt ze in Hasselt. Waar we weer kennismaken met vooroordelen, bijgeloof, uitvoerige ideologische discussies, inquisitie en een sympathieke figuur: de jonge pater en latere historicus Joannes Mantelius(5). (Toevallig was een van zijn familieleden een van de allereerste jezuïeten in Japan!) En hier belandt Morena in de legende. Hasselt kent al honderden jaren de Zevenjarige Virga Jesse-feesten ter ere van Maria. Een van de uitgebeelde mirakelen is "het kind van het Morinneke": Maria wekt een kindje van een zwarte vrouw, dat uit het raam was gevallen, weer tot leven. Wat Morena, de zwarte non, hiermee te maken heeft? In ieder geval fascineerde de anekdote Tulkens sinds hij er jaren geleden van hoorde.

Jos Martens

Javier Azpeitia, *De drukker van Venetië*, Amsterdam, Wereldbibliotheek, 2019, 382 p. (Oorspronkelijke titel: *El impressor de Venecia*)

In 1530 bezoekt Paolo Manuzio zijn moeder op het platteland van Modena, om haar een eerste versie te laten lezen van de biografie van Aldo Manuzio, zijn in 1515 overleden vader.

(3) Fernão Mendes Pinto, *Pelgrimsreis*, Baarn, de Prom, 1992, 680 blz. Vertaling uit het Portugees van Peregrinação. Ik leerde hem kennen via Leuvense alumna Magda van den Akker, *Het China van Gaspar* (1989). http://users.telenet.be/michel.vanhalme/jeugd0017.htm

(4) Zie: *De reizen van Columbus*. http://users.telenet.be/joosdr/eeuwcolumbus.htm
En hier komt Simon Wiesenthal op de proppen. In zijn *Zeilen der hoop* (1972) verdedigde de befaamde nazi-jager reeds de stelling dat Columbus een converso was, wat verklaart waarom hij zich gedroeg, 'katholieker dan de paus'.

(5) Joannes Mantelius, *Hasseletum*..., Leuven, 1663. Idem, *Kroniek van Hasselt*, ed. C. Vanderstraeten, Hasselt 1942. Naar hem is in Hasselt een straat genoemd.

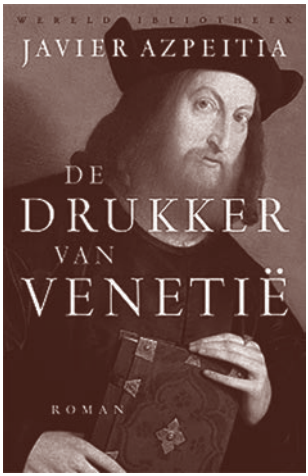

Hij heeft er echter geen idee van hoe radicaal het leven van zijn vader in werkelijkheid afwijkt van het heroïsche levensverhaal dat hij heeft geschreven.

Vanaf het moment dat Aldo Manuzio aanmeerde in Venetië in het jaar 1489, met een plan om excellente uitgaven te verzorgen van juweeltjes uit de Griekse literatuur, ondervond hij problemen en tegenslag. Van gestolen manuscripten tot censuur door invloedrijke Venetianen, en commerciële beperkingen opgelegd door de eigenaar van de drukkerij, de invloedrijke Andrea Torresani, die later zijn schoonvader zou worden.

Bespreking

Er bestaat een stortvloed studies over elk aspect van Aldus Manutius en zijn drukkerij. Niet voor niets besteedt Violet Moller in het zevende en laatste hoofdstuk van haar belangrijke *De Zeven Steden* (2019), over Venetië omstreeks 1500, prominent veel aandacht aan hem en zijn publicaties[(1)].

Manutius, de koning van de Venetiaanse drukkerswereld, geleerde humanist, kenner van het Grieks, onvermoeibare manuscriptenjager, een typische vertegenwoordiger van de 'furor animi', de 'zielsdrift', de koortsachtige drang om te weten op elk gebied. Manutius, bedenker van het cursieve schrift, boeken op klein formaat, duidelijk leesbare Griekse letters, de dubbele punt en een hoop andere innovaties... Veel mensen zien hem als uitvinder van de boeken zoals we die nu kennen.

Aan de wieg van de boekdrukkunst is de gotische letter toonaangevend. Manutius snijdt twee nieuwe lettertypen, de humanistische minuskel ofwel de roman (romeinletter) en de cursieve letter. De 'roman' vormt de basis voor onze moderne *Times New Roman*. Manutius wil het schrift voor de lezer inzichtelijker maken door het aanbrengen van interpunctie, leestekens als de komma, puntkomma en de aanhalingstekens. Tenslotte introduceert hij een klein boekformaat, de *octavo* zowat de voorloper van de pocket.

In een Venetië dat wemelde van drukkers en drukpersen was hij omstreeks het jaar 1500 uitgegroeid tot de belangrijkste uitgever van wetenschappelijke werken, niet alleen van de dogenstad, la Serenissima, maar van heel Europa. Hij studeerde aan de universiteit van Rome, verhuisde naar Ferrara om Grieks te leren. In 1489 verkaste hij naar Venetië. Vijf jaar later stichtte hij zijn drukkerij Aldine.

(1) Violet Moller, *De Zeven Steden. Een reis door duizend jaar geschiedenis: hoe ideeën uit de oudheid ons bereikten*, Meulenhoff, 2019, 373 blz.

Ook Erasmus, 'de prins der humanisten', 'de belangrijkste schrijver van de christenheid', belandt in 1508 beroemd doch berooid op zijn drempel om een nieuwe uitgave te begeleiden van zijn succesrijke *Adagia*, aforismen met korte levenswijsheden ontleend aan citaten uit de klassieke auteurs (p. 309 e.v.).

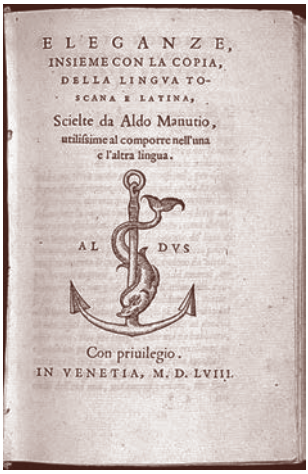
ELEGANZE,
INSIEME CON LA COPIA,
DELLA LINGVA TOSCANA E LATINA,
Scielte da Aldo Manutio,
utilissime al comporre nell'una e l'altra lingua.
ALDVS
Con priuilegio.
IN VENETIA, M. D. LVIII.

Uitgave van Aldus Manutius de Jonge, 1558, met boekmerk van Aldus' drukkerij.

Ironisch genoeg valt die ongelooflijke periode van bloei in kunsten en wetenschap samen met bloedige, nimmer eindigende oorlogen in datzelfde Italië, tussen de steden onderling, tussen de landen, heerszuchtige machtsgeile pausen en de plaag van plunderende huurlingenlegers, geleid door beruchte of beroemde *condottieri* als Colleoni en Federico da Montefeltro.

Azpeitia verluchtte zijn roman met een aantal houtsneden uit publicaties van Manutius, sinds 1499. Opvallend is de zeldzame kwaliteit, de zuivere lijnvoering van de illustraties afkomstig uit een boek dat hij in dat jaar drukte: de *Hypnerotomachia Poliphili*, tot op onze dagen een van de meest raadselachtige werken uit de hele renaissance.(2)

Jos Martens

(2) De titel kan vertaald als *De strijd van Poliphilo om liefde, in een droom*. Het is opgedragen aan Guidobaldo da Montefeltro, graaf van Urbino (1472-1508), zoon van de beroemde Federico (1422-1482). Het verhaal is functioneel aangevuld met 172 houtsneden, mogelijk ontworpen door de beroemde schilder Andrea Mantegna, die meer dan enig ander de nieuwe klassieke graveerstijl vorm gaf. Dit is echter nooit bewezen.

Vensters op Leuven

De vriendenkring van het Leuvense Stadsarchief (Salsa!) publiceerde een nieuwe en fraai geïllustreerde algemene geschiedenis van Leuven, die op 12 december 2019 werd voorgesteld in de gotische zaal van het Leuvense stadhuis. Bij die gelegenheid hield Gustaaf Janssens, erevoorzitter van Salsa! en één van de redacteurs van het boek, een toespraak, waaruit we enkele beschouwingen aan de lezer niet willen onthouden.

Historiek van het boek

Elk boek heeft zijn geschiedenis, en dat is zeker voor Vensters op Leuven het geval. Een kleine tien jaar geleden stelden enkele bestuursleden van 'Salsa!' vast dat er geen recente, vulgariserende maar toch historisch verantwoorde algemene geschiedenis van Leuven bestond. Daarop vatten zij, daartoe aangespoord door prof. dr. Herman Van der Haegen en mevrouw Marika Ceunen, stadsarchivaris, het plan op om over Leuven een voor het grote publiek bestemde stadsgeschiedenis uit te geven. Het project genoot bijval en kon op heel wat medewerking rekenen. Meer dan 30 auteurs zegden toe en al spoedig kwamen er bijdragen binnen. Caroline Vleugels, archivaris bij het Stadsarchief van Leuven, beheerde de teksten. Dat het boek er toen niet is gekomen, had vooral met een gebrek aan financiële middelen te maken.

'Het vuur van het begin' bleef echter smeulen en om het werk van de talrijke auteurs die teksten hadden ingeleverd niet verloren te laten gaan, blies het bestuur van Salsa! – andermaal onder impuls van professor Van der Haegen – het project eind 2018 nieuw leven in. Een redactiecomité nam alle teksten onder de loep en bekeek wat binnen het voorgenomen concept mogelijk was. In deze fase werden een aantal auteurs opnieuw gecontacteerd. Soms bleek hun bijdrage te lang, in andere gevallen diende een overlapping met de inhoud van een ander "venster" te worden weggewerkt. Daarom werden sommige teksten ingekort en aangepast. Het oorspronkelijk opzet om 52 "vensters op Leuven" te presenteren – voor elke week van het jaar één – bleek te weinig tekstruimte te bieden. Daarom kwamen er enkele "vensters" bij. Het werden er 56. Midden 2019 waren alle teksten klaar en kon de beeldredactie beginnen.

De stedelijke identiteit

Een stad is een geografische en urbanistische ruimte waarin mensen leven en werken. Wat die mensen samen of in afzonderlijke groepen in het verleden hebben meegemaakt is hun geschiedenis. Omdat alles zich binnen een stedelijke ruimte afspeelt, is de geschiedenis van

die mensen – met hun ambities en rivaliteiten, successen en conflicten – ook de geschiedenis van hun stad, de stad waarvan zij de identiteit creëren.

Denise Vandevoort, Schepen van Cultuur Leuven verwelkomt de aanwezigen. Naast haar: Rebecca Gysen, Erfgoedcel Leuven en diensthoofd Stadsarchief Leuven en Gustaaf Janssens. [© Firmin Bertrand]

Elke stad is verschillend. Dit hangt samen met een aantal factoren die er het samenleven van de inwoners bepalen. Niet alles is in elke stad mogelijk, maar altijd maken mensen gebruik van de faciliteiten die de stedelijke samenleving hun biedt. Dat aanbod is bepalend voor de specificiteit van een stad. 'Naar Leuven gaan' is een uitdrukking die, al naargelang de context waarin ze wordt gebruikt, voor mensen van buiten Leuven meerdere betekenissen heeft: men gaat er naar de markt of naar de winkel, men gaat er werken, men gaat er studeren, men gaat er aan sport doen, men gaat er naar toe om zich te laten onderzoeken of om een hopeloos geachte kwaal toch nog te laten behandelen, men gaat er heen om van een concert, een toneelstuk, een film of van andere uitgangsmogelijkheden te genieten.

Een geschiedenis

Vensters op Leuven is geen lijvig boek, noch is het een alles omvattende geschiedenis van Leuven. Elke lezer zal dan ook wel eens de indruk krijgen dat iets wat haar of hem interesseert niet aan bod is gekomen. Sommigen zouden wellicht andere keuzes hebben gemaakt, maar misschien zullen er ook lezers zijn die vaststellen dat zij na het openen van 'de vensters' hun beeld over bepaalde episodes of gebeurtenissen uit de geschiedenis van Leuven moeten corrigeren. Vensters op Leuven is geen 'canon' of 'goedgekeurde officiële lijst' met feiten en personen die iedereen met betrekking tot het Leuvense verleden zou moeten kennen. Het boek biedt wel de mogelijkheid om stap voor stap het Leuvense verleden te ontdekken. Het boek is ook geen 'lof op Leuven', al werd Leuven in het verleden 'de beste stad van Brabant' genoemd, en al is Leuven vandaag een stad, waar het goed is om te wonen, om op te groeien, te werken, te studeren, en er samen met anderen deel te hebben aan wat er leeft.

De aanwezigen in de gotische zaal van het Leuvense Stadhuis tijdens de boekvoorstelling op 12 december 2019. [© Firmin Bertrand]

Het boek is evenmin een nostalgisch boek. Nostalgie wijst op een moeizame omgang met het heden die vaak een gevolg is van een zeer emotionele band met het verleden en

De redactieploeg van Vensters op Leuven. Van links naar rechts: Marc Carnier, Gustaaf Janssens, Valerie Vrancken, Jules Audiens, Hendrik Ollivier en Jaak Brepoels. [© Firmin Bertrand]

die een heldere blik op heden en toekomst kan vertroebelen. Herinneringen aan gebeurtenissen, personen of situaties uit het verleden kunnen aanleiding geven tot het ontstaan van mythes. Historici ontkennen of negeren die mythes niet. Zij proberen de mythe 'verhelderend uit te leggen'. Hun onderzoek kan er dan ook voor zorgen dat onze visie op het verleden en ons leven vandaag niet door mythes wordt vervormd of bepaald. Nieuwe inzichten over het verleden laten toe om met nieuwe ogen naar het heden en naar de toekomst te kijken. De stad Leuven en haar bevolking hebben 'gouden tijden', maar ook ellende en oorlog gekend. Van dat alles zijn tot op vandaag zowel in de stedelijke ruimte als in het geheugen van haar bewoners sporen aanwezig. Wie deze sporen ontdekt en begrijpt, blijft 'niet staren op wat vroeger was', maar is in staat om toekomstgericht met het verleden om te gaan.

Eerbetoon

Museumconservator van 'M', Veronique Vandekerchove (†2012) en professor dr. Jan Roegiers (†2013) waren medewerkers van het eerste uur. Zij geloofden in dit project en leverden beiden hun bijdrage. Uit dankbaarheid voor alles wat zij voor de stad en voor de KU Leuven hebben betekend, werd het boek aan hen opgedragen. In 2019 overleed bovendien kunsthistoricus Paul Reekmans, erevoorzitter van het Leuvens Historisch Genootschap en medeauteur van een "venster" in dit boek. Ook hij werd tijden de voorstelling passend geëerd voor zijn jarenlange inzet voor het Leuvens erfgoed".

Praktisch

Vensters op Leuven. Een geschiedenis (red. Jules Audiens, Jaak Brepoels, Marc Carnier, Gustaaf Janssens & Hendrik Ollivier): Salsa! vzw, Leuven, 2019 (144 blz. – geïllustreerd. ISBN 978 90 810 2898 1).

Het boek is voor 30 euro te koop bij een aantal Leuvense boekhandels en aan de balie van het Leuvense Stadsarchief ('Tweebronnen' – gelijkvloers, tijdens de openingsuren). Het kan ook besteld worden bij Salsa! vzw: e-mail salsaarchief@gmail.com . Bij afhaling in het Stadsarchief betalen leden van Salsa! 25 euro. Informatie over Salsa! vzw vindt men op de website: https://salsa-archief.be.

Gustaaf Janssens

De Boerenkrijg

François van Gehuchten, historicus en Leuvens alumnus (afstudeerjaar 1979) schreef een nieuwe historische synthese over de Boerenkrijg. Onze redacteur Nico Van Campenhout legde hem enkele vragen voor over deze historische studie.

François Van Gehuchten, *Liever de kogel of de guillotine. De Boerenkrijg in de Nederlanden*, Antwerpen, Uitgeverij Polemos, 2019, 446 p. (39,00 euro, ISBN 9789493005051).

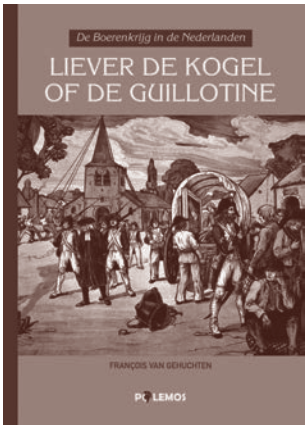

François Van Gehuchten (°Geel, 1957), die de middelbare school doorliep in de afdeling Latijn-Grieks van het Koninklijk Atheneum van Diest, studeerde in 1980 in Leuven af als licentiaat geschiedenis met een eindverhandeling over "Het recruteringsveld van de Leuvense universiteit (1616-1700)". Hij publiceerde heel wat over de geschiedenis van zijn woonplaats Tessenderlo, waar hij al meer dan een kwarteeuw hoofd is van de gemeentelijke toeristische dienst. Ook over het verleden van Veerle, het dorp waar hij opgroeide en waar hij sinds de oprichting in 1981 voorzitter is van de Laakdalse Werkgroep voor Geschiedenis en Heemkunde, schreef hij enkele boeken en tal van tijdschriftbijdragen. Buurdorp Vorst (Kempen), dat net als Veerle deel uitmaakt van fusiegemeente Laakdal, vormde eveneens het onderwerp van een aantal van zijn historische studies.

Van Gehuchten is bovendien de auteur van drie lijvige boeken over de Bokkenrijders, de legendarische criminele bendes die tijdens de 18de eeuw Limburg en omgeving onveilig maakten. Ook aan advocaat en rentenier Seraf(ien) Lambreghts (1867-1912), die als Vlaamsgezinde christendemocraat opkwam voor de belangen van het Kempense platteland, wijdde hij een uitvoerige biografische schets. Begin 2019 publiceerde hij een uit de kluiten gewassen historische monografie over de Boerenkrijg.

Waarom een boek over de Boerenkrijg?

De Boerenkrijg heeft me altijd gefascineerd, onder meer omdat het gebeuren zich voor een deel afspeelde in mijn geboortestreek op de grens tussen de provincies Antwerpen, Vlaams-Brabant en Limburg. Bovendien namen twee broers van een voorvader eraan deel, zodat in de familie een aantal spannende verhalen werden overgeleverd. Mede daardoor werd de didactische schoolplaat over de Boerenkrijg op mijn jongensnetvlies gebrand. De Boerenkrijg - de omschrijving werd bedacht door Hendrik Conscience (1812-1883) - was een revolte die

een bijna massale hoeveelheid geschiedschrijving, volkskunde en literatuur voortbracht, hoewel de historische impact ervan vrijwel nihil was. Die paradox boeide mij.

Wat was de Boerenkrijg eigenlijk, waarom kwam die er en waarom eindigde hij in een mislukking?

Hoe kwam het dat de Franse Revolutie, die zoveel maatschappelijke verbeteringen realiseerde in een groot deel van Europa, tegelijk kreeg af te rekenen met zoveel weerstand? De geüniformeerde bezetter botste, in wat vandaag België is en elders, telkens opnieuw op verzet en oppositie: 'geen vreemden als bazen in dit land'! De Franse bezetting en later de annexatie van de toenmalige Zuidelijke Nederlanden begon met het totaal leeg plunderen van 'onze gewesten', betalen met zogeheten 'assignaten' (zo goed als waardeloos papieren geld), een vervijfvoudiging van de belastingen op het platteland (in mindere mate in de steden, die onder meer daardoor minder aan de opstand zouden deelnamen)... en uiteindelijk werd de militaire dienstplicht opgelegd! Het was de verplichte militaire dienst, iets wat toen totaal nieuw was, die het vuur aan de lont stak. Het Franse bezettingsbestuur was uiterst efficiënt georganiseerd. De Boerenkrijg had geen enkele kans op slagen. De rebellen wisten dat. De strijders van de Boerenkrijg waren echter allesbehalve idioten die de illusie koesterden om de sterkste Europese grootmacht van het moment in een handomdraai te kunnen verjagen. Zij vochten uit pure wanhoop!

Hoelang en hoe werkte u aan dit boek en wat waren de belangrijkste bronnen waarop u zich baseerde?

In 1998 was ik betrokken bij de herdenking van de 200ste verjaardag van de Boerenkrijg, met onder andere een publicatie over De landelijke opstand tegen de dienstplichtwet: Besloten Tijd en Boerenkrijg in het grensgebied Brabant-Loon 1797-1802. Van 2014 tot 2018 heb ik vrij intens aan dit boek gewerkt, met uitgebreid opzoekingswerk in diverse rijks- en andere archieven. Daarnaast heb ik zowat alle historische werken en tientallen kranten en andere eigentijdse bronnen doorgenomen. De stem van 'de Boerenkrijger' zelf, zo stelde ik vast, ontbreekt vrijwel volledig in de geschiedschrijving over deze revolte. Er zijn een 200-tal folianten geschreven tekst bewaard gebleven en één gedrukt pamflet die de opstand doen begrijpen van onderuit, vanuit het standpunt van 'de kleine man'. Daartegenover staat de onoverzichtelijke hoeveelheid bewaarde (administratieve) documenten van de Franse republiek, die een heel andere stem laten horen, net als de propagandistische publicaties die uitgingen van de toenmalige bezettende overheid. De vervalste beeldvorming die het resultaat was van deze wanverhouding doorprikken, vergde heel wat tijd en een volgehouden inspanning.

Wat voegt uw boek toe aan de al vrij omvangrijke reeks studies over dit thema?

Vanaf de herdenking een eeuw na de Boerenkrijg, in 1898, die er vooral kwam onder impuls van het katholieke en Vlaamsgezinde Davidsfonds, was de gangbare visie dat de plattelands-

François Van Gehuchten

opstand in het teken had gestaan van de leuze 'Voor Outer en Heerd', voor altaar en huisgezin, voor het katholieke geloof en de traditie, die zouden zijn bedreigd door de Franse Revolutie(1). Een eeuw later, bij de herdenking van de 200ste verjaardag van de Boerenkrijg, viel er bij (academische) historici een heel ander geluid te beluisteren. Met name een soort 'postmodernistische deconstructie', die er van uitging dat er eigenlijk geen Boerenkrijg was geweest, maar alleen chaotische, ongecoördineerde, verspreide en contrarevolutionaire incidenten van groepen die terug wilden naar het Ancien Régime van vóór de Franse Revolutie(2). Ik ga in tegen beide interpretaties en beschouw de Boerenkrijg als een democratische strijd van het volk tegen de dienstplicht. Deden niet mee: de adel, de hoge geestelijkheid en de stedelijke burgerij, de drie (geprivilegieerde) standen uit het Ancien Régime. Landbouwers en ambachtslui én hun zonen vormden de 'bulk' van de rebellie, waarvan de leiding berustte bij zonen van de lage plattelandsburgerij.

Mijn boek eindigt met de samenvatting van meer dan driehonderd, vooral West-Vlaamse soldatenbrieven uit het leger van Napoleon Bonaparte (1769-1821), Vlamingen die de aan waanzin grenzende gruwel van hun gedwongen legertijd her en der in Europa beschrijven. De Napoleontische Oorlogen vergden in absolute cijfers meer militaire slachtoffers dan de Eerste en de Tweede Wereldoorlog in België samen, hoewel er rond 1798 op het huidige Belgische grondgebied drie tot vier keer minder mensen woonden dan in de periode 1940-1944! Moet er nog zand, of beter bloed, zijn?

Was de Boerenkrijg een geïsoleerd gebeuren of maakte hij deel uit van een breder fenomeen?

De Boerenkrijg speelde zich af tijdens de Franse Revolutie, die zich met militair geweld over Europa verspreidde. Er waren gelijkaardige opstanden in Beieren, Zwitserland, Tirol, de Vendée en de gelijktijdige Klöppelkrieg in Luxemburg. Het opleggen van de dienstplicht door de Franse republiek werd als een onverdraaglijke tirannie beschouwd en deed grote bevolkingsgroepen wanhopig naar de wapens grijpen.

Nico Van Campenhout

(1) De leuze 'Voor Outer en Heerd', die veelal wordt geassocieerd met de Boerenkrijg, kwam tijdens deze plattelandsrevolte in de Zuidelijke Nederlanden overigens nooit aan bod, wel bij de Brabantse Omwenteling in hetzelfde gebied in 1789-1790!

(2) Zie onder meer de heel genuanceerde en bijzonder instructieve bijdrage van wijlen Luc Dhondt *Handelaars in revolutie. De Boerenkrijg en de historische processen van verandering* in *De Standaard* van 2 september 1998.

Recensies van historische publicaties

De redactie ontving vier recensies van historische werken: over de geschiedenis der Nederlanden (Het Strijdtoneel), over de geschiedschrijving van Nederland (De Atlantische pelgrim), over de beruchte Boerenoorlog in Zuid-Afrika (Buigen of barsten) en over propaganda in het hedendaagse China (Chinese propaganda verbindt de wereld). Wat betreft het laatste: dat was nog vóór de uitbraak van het coronavirus!

Edward De Maesschalck, *Het strijdtoneel van Europa. De Zuidelijke Nederlanden onder Spaans, Oostenrijks en Frans bewind (1648-1815)*, Antwerpen, Davidsfonds/Standaard Uitg., 2019, 352 p.

Over de auteur

Edward De Maesschalck is al jarenlang een gewaardeerde vaste bezoeker in *Tijdingen*. Niet alleen als hoofdredacteur en regelmatige medewerker, maar ook bij het voorstellen van zijn boeken over geschiedenis van de Nederlanden. Net als Georges Duby, Barbara Tuchman plus een aantal lezers van dit tijdschrift is Edward ervan doordrongen dat een historicus de plicht heeft wetenschappelijk verantwoorde geschiedenis te brengen voor een groot geïnteresseerd publiek, in een vlot leesbare duidelijke taal. En hij heeft zijn hele loopbaan in dienst gesteld van dit doel, zowel bij zijn programma's in meer dan dertig jaar voor de televisie als in zijn boeken en talloze lezingen.

Zo heeft hij een aardig palmares samengebracht. Een heel kleine keuze uit zijn televisieprogramma's: *150 Jaar Belgen* (1980), *Maria van Bourgondië, een begeerde bruid* (1982), *Willem van Oranje* (1984), *De zwanezang van de Oostenrijke Nederlanden* (1978, 1987) – dit laatste dubbelprogramma is via een extra nummer van *Tijdingen* en een video ter beschikking gesteld van geïnteresseerde collega's. Hetzelfde geldt voor de eerste aflevering van 150 Jaar Belgen – beide uitzendingen hebben wij vele jaren lang gebruikt in onze lessen. Bovendien heeft hij ons herhaaldelijk laten kennismaken met de problemen die het omzetten van geschreven teksten naar beeldtaal op televisie met zich meebrengen – toentertijd beslist pionierswerk(1).

(1) – *Tijdingen uit Leuven* nr. 125, 2001, extra nummer, 44 p.
– *Beeldvorming over het Verenigd Koninkrijk en de Belgische afscheiding op televisie*, in: *Hermes in uitbreiding* (http://users.telenet.be/michel.vanhalme/hermes271.htm)
– *Van de geschiedenis naar een drama voor televisie*, in: *Maria van Bourgondië*, p. 91 e.v.
– De Maesschalck, E. e.a., *Geschiedenis op televisie*. (*Dossiers Geschiedenis* nr. 14), Leuven, Amersfoort, Acco, 1988, 117 p.

Hetzelfde met zijn boeken. Om te blijven bij de grote chronologische lijst: De graven van Vlaanderen (2012); De Bourgondische vorsten (2008); Oranje tegen Spanje. Eenheid en scheiding van de Nederlanden onder de Habsburgers (2015). Anders gezegd, met dit Strijdtoneel van Europa er nog aan toegevoegd: Edward vertegenwoordigt op zijn eentje zowat de hele Vlaamse Canon (waarover hij in de vorige Tijdingen een kort artikel pleegde).

Over het boek

Er zijn boeken die een hele bibliotheek vervangen. Met zijn 352 bladzijden bevat dit prachtig uitgegeven werk effectief een hele bibliotheek informatie over twee bewogen eeuwen die in ons onderwijs zo'n beetje tussen de plooien glijden. Ideaal voor iemand die zich ruimschoots wil oriënteren over een zeer breed gamma van interessepunten en chronologie.

De stijl van het geheel is wat ik noem: analytisch-synthetisch, wat betekent: sprekende details om de grote lijnen beter in de verf te zetten. Door de verdeling in korte onderdelen betekent het evenzeer: leesplezier voor lange tijd. Diezelfde eigenschap maakt het evenwel moeilijk in een recensie als deze meer te brengen dan een ontoereikende impressie en enkele exemplarische details van het hele boek.

Om te besluiten: het boek is werkelijk rijk geïllustreerd, een portret of tafereel uit het volksleven per bladzijde, een paar keer zelfs over dubbele bladzijden, telkens met duidelijke onderschriften en ongewoon gedegen informatie over kunstenaar en herkomst. Het boek bevat ook talrijke kaarten, stambomen, een index en een bibliografie. Tussen alle feiten en anekdoten door dringt zich bij de lezer langzaam maar zeker een bepaalde identiteit op van deze beproefde bevolking, die we kunnen omschrijven als veerkracht en een gebrek aan patriotisme.

Veerkracht

Het Noorden beleefde in die jaren zijn Gouden Eeuw, terwijl de Zuidelijke Nederlanden pijlsnel afgleden naar een tweederangs natie. Het land werd voortaan bestuurd vanuit onbereikbare cenakels in Madrid, Wenen of Parijs. Voortdurend hadden de inwoners te kampen met invallen van Franse of geallieerde troepen. Het uitbundige bourgondische leven werd geregeld gesmoord in bloed, zweet en tranen. Dat is het heersende beeld over die ongelukkige periode 1648-1815, maar bij nader inzien is het niet helemaal correct. Het enorme potentieel van dit dicht-

De ellende van de oorlog, gravure door Jan Luyken ca. 1700.

bevolkte land met zijn nijvere inwoners bleef ongebroken. Dat beseften die grootmachten beter dan de inwoners zelf, want niet toevallig werd er in die jaren ontzettend veel gevochten op het grondgebied van de Zuidelijke Nederlanden. Het land werd gedurende eeuwen het strijdtoneel van Europa. De Spanjaarden wilden het land niet verliezen, al kostte hun dat een fortuin. De landvoogd Maximiliaan-Emanuel van Beieren was bereid zijn eigen land op te offeren om het te bezitten. De Fransen, vanaf Lodewijk XIII tot en met Napoleon, wensten het niet enkel te veroveren, maar ook in te lijven. De Hollanders probeerden het tot elke prijs onder controle te houden om hun eigen welvaart te beschermen. Voor de Oostenrijkers was het hun belangrijkste troefkaart én desnoods ruilmiddel om naburige Duitse of Italiaanse gebieden te verwerven (wat meestal mislukte). En de Britten keken met argusogen naar de havens van Oostende en Antwerpen, en speelden scheidsrechter.

Keer op keer overspoelden vreemde troepen het land, werden steden bestookt en het platteland verwoest, vooral in de grensstreek met Frankrijk, maar op het einde van de 18de eeuw behoorde de Vlaamse landbouw niettemin tot de beste ter wereld. In 1695 werd het centrum van Brussel door een zinloos Frans terreurbombardement in de as gelegd, doch vijf jaar later was de Grote Markt van Brussel geheel heropgebouwd, mooier dan ooit tevoren. De havenstad Antwerpen werd door de Verenigde Provinciën aan de ketting gelegd, maar weldra dreigde Oostende Amsterdam te onttronen als leverancier van koloniale waren. Terwijl sommige steden wegkwijnden, beleefden Brussel en Gent een geweldige opbloei, terwijl ook op het platteland indrukwekkende herenboerderijen, kastelen en abdijen werden gebouwd of verfraaid. In de Oostenrijkse periode werd het land uitgerust met nieuwe kanalen en steenwegen. In de streek van Gent en in Wallonië was toen de industriële revolutie al begonnen in de textielsector, de mijnbouw en de metaalnijverheid. Bij de aanhechting van België bij Frankrijk in 1795 waren de Franse revolutionairen ervan overtuigd dat ze een "immens rijk land" hadden veroverd. Het telde toen al 3 miljoen inwoners tegenover 2 miljoen in Nederland.

Gebrek aan patriottisme

Kenmerkend voor de inwoners van de Zuidelijke Nederlanden was hun gebrek aan patriottisme. Ze voelden zich hoogstens Vlaming, Brabander of Luxemburger, maar in geen geval Spaans of Oostenrijks, laat staan Frans. Tegenover de heersende vorst gedroegen ze zich meegaand, voor zover die hun diepgewortelde gewoontes, privileges en tradities niet aantastte. Ze hadden immers al zo veel oorlogen, machtswissels en Blijde Inkomsten meegemaakt dat het hun niet veel kon schelen wie er over hen regeerde, als ze maar met rust werden gelaten. De regionale en lokale machthebbers bleven de hele periode lang consequent behoudsgezind en uitermate conservatief. Zij wensten vooral dat de standenmaatschappij en hun eeuwenoude voorrechten overeind bleven. Vanuit het standpunt van de heersers en landvoogden moet dit het beeld van een zootje niet te regeren gewesten hebben opgeleverd, onderling alleen verbonden door een personele unie met hun opeenvolgende 'natuurlijke vorsten'- maar voor de rest een ratjetoe van gepatenteerde dwarsliggers.

De gewone man hoopte dat hij zijn luttele spaarcenten niet zou kwijtraken en dat de broodprijs binnen de perken bleef. De verre vorst liet hem koud, tenzij hij op bezoek kwam en geld rondstrooide. Zijn werkelijke leiders waren de pastoor, de bisschop én de paus in Rome, die voor de meeste inwoners de hoogste vorst op aarde was.

Aanvankelijk hadden de inwoners van de Zuidelijke Nederlanden een duidelijke voorkeur voor het Spaanse bewind, omdat het streng katholiek was en zich bovendien niet bemoeide met het lokale bestuur, zolang de beden, de belastingen, maar betaald werden. Het Oostenrijkse bewind luidde een periode van vrede in, maar toch was het oppassen geblazen, want de landvoogden waren niet enkel katholiek, maar ook verlicht. Toen de gevolmachtigd minister, de markies van Prié, hervormingen wenste door te voeren, leidde dat tot de executie van de conservatieve Brusselse ambachtsdeken Frans Anneessens in 1719. Later gedroeg Karel van Lotharingen zich echter als een goedlachse en milde landvoogd en dus werd hij door de inwoners op handen gedragen. Toen keizer Jozef II echter als een verlichte despoot de modernisering van de maatschappij doorvoerde, de macht van de Kerk beknotte en alle tradities met voeten trad, kwamen de inwoners voor het eerst in anderhalve eeuw in opstand en riepen de onafhankelijkheid uit van de 'Verenigde Nederlandse Staten'. Zodra Jozefs opvolger toegevingen had gedaan, schaarden ze zich echter weer onder zijn bewind. De Franse tijd begon met een schrikbewind, maar dat leidde niet tot een opstand. Doch nadat de Fransen de Kerk openlijk aanvielen en de verplichte dienstplicht invoerden, brak de Boerenkrijg uit. Napoleon herstelde de Kerk in eer, waarna orde en rust terugkeerden.

Jos Martens

Jaap Verheul, *De Atlantische pelgrim. John Lothrop Motley en de Amerikaanse ontdekking van Nederland*, Amsterdam, 2017, 440 p.

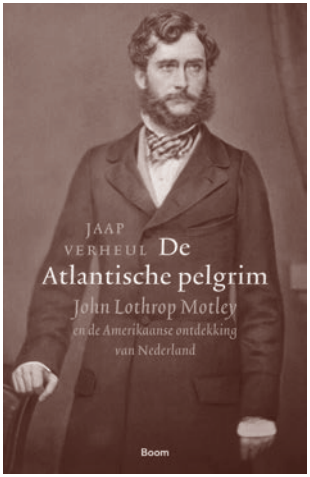

John Lothrop Motley (1814-1877) was een Amerikaan die naam maakte als geschiedschrijver van de Nederlandse Opstand en de Gouden Eeuw. Dit opmerkelijke gegeven is het uitgangspunt van de biografie die Jaap Verheul, docent-onderzoeker aan de universiteit van Utrecht, van hem schreef. Daarvoor raadpleegde hij tal van archieven in de Verenigde Staten en in Europa. Uiteraard waren de geschriften van Motley en zijn tijdgenoten, net als de omvangrijke literatuur, andere belangrijke bronnen van informatie.

"Hoewel die term in zijn eigen tijd nog niet werd gebruikt, was John Lothrop Motley een overtuigd trans-atlanticus. Hij was emotioneel verknocht aan de Amerikaanse republiek en

behoorde bovendien tot de politieke en culturele elite van de nog jonge natie. Tegelijk was hij zijn leven lang gefascineerd door de cultuur en de samenleving van Europa", schrijft de auteur aan het begin van zijn boek (p.17). Dit statement loopt als een rode draad doorheen het verhaal. Motley was afkomstig uit een vooraanstaande familie in Boston. Hij kreeg zijn opleiding aan prestigieuze instituten zoals de Boston Latin School, de Round Hill School en Harvard College. Maar hij kreeg er een erg Europees gerichte vorming. Daar bleek trouwens al Motley's buitengewone intellect. Hij trok dan ook naar Europa om zijn opleiding af te ronden. Hij kwam terecht aan de universiteit van Göttingen om er rechten te studeren en raakte er nauw bevriend met een Duitse student die luisterde naar de naam Otto von Bismarck. Beiden bleven trouwens levenslang contact houden. Bismarck speelt trouwens onder de naam von Rapenmarck een belangrijke rol in een roman die Motley schreef. Tot slot studeerde Motley nog een tijd aan de universiteit van Berlijn. In 1834 keerde hij terug naar Amerika. In 1837 huwde hij met Mary Benjamin.

In 1841 kreeg hij van de Amerikaanse regering de kans om te beginnen aan een carrière als diplomaat. Drie maanden was hij aan de slag bij de ambassade in Sint-Petersburg. Ook was hij actief als schrijver. Zo begon hij aan een historische roman over de vroeger puriteinse geschiedenis van de staat Massachusetts, met als titel 'Merry Mount'. De wording van de Amerikaanse natie stond hierin centraal. De auteur omschrijft Motley als een "literair genie" (p. 103), die weliswaar nog geen naambekendheid had verworven. Hij nam echter afscheid van de literaire fictie en ging zich interesseren voor de Nederlandse geschiedenis. Hij werd van literator inderdaad historicus. Eerst was hij recensent en daarna beoefenaar. Zo vatte hij het plan op om de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden te bestuderen. Deze nieuwe keuze voltrok zich vanaf 1846, toen er amper professionele historici of organisaties actief waren. Toch oogstten getalenteerde Amerikaanse historici zoals George Bancroft in eigen land faam en fortuin. Het werkte ongetwijfeld aanstekelijk. Zo verrichtte Motley mee belangrijk pionierswerk.

Ongetwijfeld hoopte Motley door zijn keuze voor de Nederlandse geschiedenis een uniek en eigen onderwerp voor zijn landgenoten te ontginnen. Dankzij een zorgvuldig opgebouwd netwerk kon hij in Boston kennis nemen van heel wat literatuur over de Nederlandse Opstand. In 1852 scheepte hij in naar Europa. Hij zou er met zijn gezin bijna vijf jaar verblijven. Hij onderzocht er op diverse plaatsen heel wat bronnenmateriaal. Er begon zich in de archiefsector immers een revolutie te voltrekken waardoor heel wat collecties voor het eerst opengingen voor onderzoek. Zo was hij een vaste gast in het Koninklijk Huisarchief en het Algemeen Rijksarchief. Ook in Dresden verbleef hij een hele tijd. Hij had een machtig onderwerp gekozen voor wat zijn opus magnum zou worden: de opstand van de Noordelijke Gewesten tegen Filips II. In 1856 verscheen "The Rise of the Dutch Republic". Het werd door Reinier Cornelis Bakhuizen van den Brink vertaald als "De opkomst van de Nederlandsche republiek". Zijn werk werd snel erg populair en het werd vele malen herdrukt, en naast in het Nederlands ook vertaald in het Frans, Duits en Russisch.

De grote kwaliteit van "The Rise of the Dutch Republic" was dat de auteur een eigen beeld durfde te schilderen. Zijn eigen stem weerklonk op elke bladzijde met de vele karakterschetsen, plaatsbeschrijvingen en waardeoordelen. Leidend thema was de strijd tussen de held Willem van Oranje tegen diens vijand Filips II. Door dit opus veranderde Motley na zijn terugkeer in de States in 1856 van een obscure auteur in een literaire beroemdheid. Ook in Engeland en Nederland verwierf hij grote roem. Zo kreeg hij o.a. in Engeland erg goede recensies. De historicus en politicus François Guizot zorgde bijvoorbeeld voor een erg uitvoerige bespreking. Er bestond grote waardering voor het gebruik van vele archiefbronnen en ander ongepubliceerde bronnen. De ontvangst in eigen land was echter doorslaggevend. Uit de vele recensies bleek dat Motley zijn Amerikaanse lezers had gegrepen met een voor hen herkenbare visie op de nationale Nederlandse ontstaansgeschiedenis. Ook de Verenigde Staten waren immers ontstaan uit een nationale onafhankelijkheidsstrijd. De vele lovende kritieken brachten Motley de lang verwachte erkenning als historicus en literator. En in Europa was hij nog veel succesvoller, zoals bleek uit de vele vertalingen en roofdrukken.

Motley besloot al snel een vervolg te schrijven op zijn succesvolle debuut. Ook daarvoor reisde hij naar Europa en onderzocht hij archieven in Londen, Brussel en Den Haag. Ook bezocht hij zijn vriend Bismarck die hij al enkele jaren niet meer had gezien. Hij merkte toen trouwens de enorme belangstelling voor zijn eerste boek. In Nederland werd Motley tijdens zijn verblijf gelanceerd als een nationale beroemdheid. Toch weerklonk er zeker ook kritiek. Robert Fruin, toen nog een onbekende leraar, gebruikte het werk van Motley om een eigen visie op het vaderlandse verleden te formuleren die het beginpunt werd van een nieuwe fase in de Nederlandse historiografie. Fruin had met name een veel grotere waardering voor Karel V en Filips II, die hij ook zag als de grondleggers van de Nederlandse natie. Zijn meesterwerk "Tien Jaren uit den Tachtigjarige Oorlog" was immers verschenen in 1858. In 1860 volgde zijn benoeming tot hoogleraar vaderlandse geschiedenis in Leiden.

In 1860 verschenen de eerste twee delen van Motley's vervolg, "The United Netherlands" (De Verenigde Nederlanden). Dit was een werk op grotere schaal, waarin de resultaten van een grote hoeveelheid onderzoek verwerkt waren. Door de uitgave van een derde en vierde deel in 1867 liep dit werk tot het begin van Twaalfjarig Bestand van 1609. Zo bracht Motley een belangrijk tijdvak in kaart. In 1861 werd Abraham Lincoln president en deze was vastbesloten de eenheid van de Unie te vrijwaren tegenover het opstandige Zuiden. Motley was zelf ook overtuigd van het belang van het behoud van de nationale eenheid. Dit zette hij uiteen in twee ingezonden stukken in The Times. Lincoln las de stukken en had een gesprek met Motley. Deze werd vervolgens benoemd tot ambassadeur in Wenen. Zo ging hij weer aan de slag als diplomaat. Hij bleef op post tot in 1867 en maakte de Amerikaanse burgeroorlog mee vanop grote afstand. Twee jaar later werd Motley benoemd tot ambassadeur in Londen, maar in november 1870 werd hij al teruggeroepen door President Grant. Het definitieve ontslag als diplomaat maakte hem in eigen land opnieuw een buitenstaander.

Daarna woonde Motley korte tijd in Nederland Hij verhuisde weer naar Engeland, waar zijn werk "Life and Death of John Barneveld" (Oldenbarnevelt) verscheen in twee delen in 1874. Hij was inderdaad teruggekeerd naar de geschiedschrijving. Maar de moeizame afronding van deze studie betekende het einde van zijn werkzaamheden als historicus. De ontvangst was deze keer trouwens heel wat lauwer geweest. Wegens een slechte gezondheid kon hij naderhand zijn literair werk niet voortzetten. Motley stierf in 1877 in Frampton Court, dicht bij Dorchester, Dorset in Engeland. Hij werd begraven in Kensal Green Cemetery, Londen. "De pelgrim eindigde als balling", besluit de auteur (p. 353). Na zijn overlijden kreeg Motley in eigen land de erkenning die hij verdiende. Een biografie verscheen en zijn correspondentie werd uitgegeven. "Intussen is hij in nagenoeg volstrekte vergetelheid weggezakt", moet de auteur echter constateren (p. 356). Toch heeft hij in belangrijke mate de aandacht getrokken op het belang van de Nederlandse geschiedenis.

Motley werd vooral bekend als geschiedschrijver van de Nederlandse opstand. Maar hij was wellicht toch niet meer dan een voorloper van Fruin en wat na hem kwam. Wel vestigde hij in de Verenigde Staten en Europa de aandacht op Nederland en zijn geschiedenis. Deze biografie heeft Motley voorgoed weer in de belangstelling geplaatst. In een bespreking omschreef het NRC Handelsblad Motley als "een 19de-eeuwse versie van Forrest Gump." En ze is zeker een belangrijke bijdrage aan de studie van de ontwikkeling van de historiografie in de negentiende eeuw. Bovendien is ze door Jaap Verheul erg vlot geschreven en mooi uitgegeven door Boom. Ze werd in 2018 dan ook bekroond met de Boerhaave Biografie Prijs 2018.

Sam Van Clemen

Kees Schulten. *Buigen of barsten. De Tweede Boerenoorlog (1899-1902)*. Soesterberg, 2020, Aspekt, 220 p.

Het machtige Britse imperium voerde in de jaren 1899-1902 in Zuid-Afrika oorlog tegen de republieken Transvaal en Oranje-Vrijstaat. Inzet was de onafhankelijkheid van die republieken die weigerden te buigen voor de eisen van Groot-Brittannië, dat toen heer en meester was in de rest van de vroegere Kaapkolonie. Deze Tweede Boerenoorlog werd grondig bestudeerd door de Nederlandse militaire historicus Kees Schulten in een boek met als toepasselijke titel 'Buigen of barsten'. Grotendeels chronologisch en zeer deskundig brengt hij een overzicht van de gebeurtenissen. Deze oorlog kreeg trouwens toentertijd een grote weerklank in Vlaanderen en Nederland, waar de weerspannige Boeren konden rekenen op heel wat sympathie.

De auteur begint met breedvoerig de aanloop te beschrijven. Een apart hoofdstuk is gewijd aan de geschiedenis van de twee Boerenrepublieken. Vrijstaat werd in 1854 opgericht door de Voortrekkers, Transvaal twee jaar eerder. Tijdens de eerste Boerenoorlog van 1880-1881 wisten beide hun onafhankelijkheid te verzekeren. President Paul Kruger van Transvaal groeide uit tot een internationale figuur die zijn land transformeerde tot een rijke en militair sterke natie.

In 1899 mobiliseerde Londen troepen voor Zuid-Afrika. Het was dan ook duidelijk dat er opnieuw oorlog zou komen. Als reactie kondigden de machthebbers van beide republieken de mobilisatie af. Echter: "De politieke en militaire leiders van de republieken zullen begrepen hebben dat zij een oorlog op de lange duur tegen het Britse imperium niet zouden winnen" (p. 65). Het Verenigd Koninkrijk in 1899 de oorlog verklaren was dan ook een groot risico. De Boerenleiders hoopten op steun vanuit de rest van Europa en de Verenigde Staten. Dat gebeurde echter niet. "Toen de Britse oorlogsmachine op gang kwam, was het lot van Bloemfontein en Pretoria dan ook bezegeld" (p. 67). Maar dit proces heeft de Britten drie jaar bloedige strijd gekost. Het waren namelijk de Boeren die de eerste successen wisten te boeken. De Boeren gingen zelf in de aanval en boekten drie belangrijke overwinningen in december 1899. Deze episode ging voor de Britten de geschiedenis in als de Zwarte Week.

Maar daarna haalden de Britten de overhand. Ze wisten de hoofdsteden van de twee Boerenrepublieken te veroveren, Pretoria en Bloemfontein. De Boeren schakelden daarna over op een eigenlijk uitzichtloze guerrillastrijd die twee jaar zou aanslepen. Ook deze fase van de strijd wordt gedetailleerd beschreven. De Britten met Lord Kitchener als bevelhebber reageerden hierop met het vernielen van boerderijen, het in beslag nemen van voedsel en het inrichten van concentratiekampen waarin de familieleden en personeel van Boeren werden vastgehouden. Het blijft een donker hoofdstuk uit de geschiedenis van het Britse Rijk. De laatste gevechten vonden plaats in april 1902.

De Tweede Boerenoorlog eindigde met de door de Britten opgelegde vrede van Vereeniging. Deze werd ondertekend op 31 mei 1902. Maar dit draaide voor de verslagen Boeren uit op een meevaller. De Britten legde een aanzienlijke hoeveelheid geld op tafel om de oorlogsschade te herstellen. "De vredesregeling was geen afstraffing, maar tevens een uitgangspunt om de economie weer op gang te krijgen" (p. 175). De oorlog had langs beide zijden een zware tol geëist. De geleden verliezen waren aanzienlijk. De Britten telden 22.000 doden, de Boeren hadden nog meer doden te betreuren. "In de kampen stierven 20.000 geïnterneerden onder wie vooral kinderen" (p. 175). Ook het zwarte deel van de bevolking had erg geleden. Paul Kruger was naar Europa gereisd om steun te winnen voor zijn zaak. Hij overleed in 1904 in Zwitserland.

Over de geschiedenis van het gebied van de twee vroegere Boerenrepublieken na de annexatie vernemen we niets. Interessant zou het nochtans zijn om te vernemen in welke mate Boeren en hun afstammelingen tot op vandaag nog een rol hebben gespeeld. Ook de Boerenliefde in Nederland en Vlaanderen komt eigenlijk niet aan bod. Dat neemt niet weg dat Kees Schulte

heeft gezorgd voor een erg interessant en goed geschreven boek over de eerste grote oorlog van de twintigste eeuw. Een lijvige bibliografie en register ronden het geheel af.

Sam Van Clemen

Erik Aerts en Herman Van der Wee, *Geschiedenis van Lier. Welvaart en samenleving van het ontstaan van de stad tot de Eerste Wereldoorlog*, Lier, vzw Gilde Heren Van Lier, 2019, 543 p. (32 euro, ISBN 978 94 6388 6130)

Dat twee emeriti, respectievelijk leermeester en leerling, na afloop van hun academische carrière samen nog een boek publiceren, is niet evident. Twee Leuvense historici, Herman Van der Wee (°Lier, 1928) en Erik Aerts (Lier, °1953), klaarden onlangs die klus met een grondig herziene en aangevulde editie van hun synthese over de geschiedenis van hun geboortestad uit 2015. Gezien het historisch specialisme van de twee auteurs ligt de klemtoon eerder op de economische (en sociale) evolutie, met tegelijk uiteraard ruime aandacht voor het algemene geschiedverhaal. Deze even voorbeeldige als lijvige historische monografie is opgedragen aan een andere Leuvense alumnus, de betreurde Luc Coenen (1962-2015), jarenlang stadsarchivaris en conservator van de stedelijke musea in Lier, die "zo'n belangrijk aandeel had in de totstandkoming van ons boek en die overleed kort na de persvoorstelling van de eerste uitgave".

Zowel Van der Wee als Aerts publiceren al jaren over het verleden van Lier. Zo betrof de licentiaatsverhandeling van eerstgenoemde uit 1952 een "Schets van een methode van prijs- en loongeschiedenis met voorbeelden uit de Antwerpse en Lierse bronnen (1474-1545)". De doctoraatsverhandeling van Erik Aerts uit 1988, die tot stand kwam onder de leiding van Herman Van der Wee, handelde over "Bier, brouwers en brouwerijen in Lier (1400-1800). Institutionele, sociale en economische aspecten van een stedelijke industrie tijdens de Late Middeleeuwen en de Nieuwe Tijd". Hun beider structurele aanpak, kwantitatieve benadering en grensoverschrijdende oriëntatie, met bij-

Herman van der Wee en Erik Aerts

zondere aandacht voor de "langlopende en conjuncturele ontwikkeling", vormt andermaal het kwaliteitsmerk van deze gemeenschappelijke publicatie van de twee economisch geschoolde historici: "Wij hadden daarentegen de ambitie om de verhalende geschiedschrijving van de aangetroffen gebeurtenissen en toestanden aan te vullen met een verklarende analyse" en "We hopen dank zij deze ervaring erin geslaagd te zijn het Lierse verhaal in te bedden in de bredere Brabantse, Lagelandse en waar nodig zelfs Europese context".

"Geschiedenis van Lier" presenteert "de ontwikkeling van Lier van een onbeduidende Karolingische nederzetting op een verhevenheid in moerassig laagland tot een kleine, schilderachtige provinciestad aan de vooravond van de eerste grote wereldbrand". Het boek biedt zowel overvloedig veel historisch feitenmateriaal als boeiende en inspirerende duiding, krachtlijnen, interpretatie en synthese. Bovendien is het geschreven in een zeer heldere en bijzonder verzorgde taal. In hun epiloog beamen de auteurs dat de uit Lier afkomstige Franciscaner pater en Leuvense filosoof Herman Leo Van Breda (1911-1974) de "twee belangrijkste kenmerken van de Lierse economie en samenleving tot aan de Eerste Wereldoorlog" ooit correct samenvatte als gebaseerd op "het kleine ambachtelijke en familiale bedrijf" en gedomineerd door de burgerlijke middengroepen.

Dat de in 1973 opgerichte vzw Gilde Heren Van Lier, die eerder al tal van andere historische boekwerken over de stad aan de rivier de Nete uitbracht, ook instond voor de productie en verspreiding van deze uitgave, lag bijgevolg voor de hand. Hoewel Van der Wee en Aerts helemaal aan het eind van hun boek stellen dat zij slechts contouren aangaven en een raamwerk schetsten, zullen vele steden – in Vlaanderen en ver daarbuiten – Lier deze voortreffelijke en schitterende historische monografie terecht benijden!

Nico Van Campenhout

Nvdr: Ondertussen behaalde dit boek de vijfjaarlijkse "Prijs Anton Bergmann" (2015-2019) van de Klasse der Letteren van de Koninklijke Academie van België, waarmee de beste historische stadsmonografie in Vlaanderen wordt bekroond, die de laatste vijf jaar werd gepubliceerd.

Jeanne Boden, *Chinese propaganda verblindt de wereld*, Brussel, uitg. Punct, 2019, 244 p. (29,99 euro, ISBN 978-90-823-3646-7)

De schrijfster is sinologe en volgt China al dertig jaar op de voet. In haar voorwoord vertelt ze dat de mooie muziek in de Chinese werkeenheden en universiteitscampussen ook een functie heeft: aangeven wanneer het tijd is om te werken, te studeren, te eten, te sporten. En dat China al decennia een veelheid aan controle-mechanismen heeft: bewaakte ingangspoorten, bewakers op elke verdieping van gebouwen, registratie bij de politie van elke check-in bij hotels of vrienden en uiteraard de ontelbare camera's. Haar motivatie om dit boek te schrijven was de volgende: door de Nieuwe Zijderoute groeit de Chinese invloed in Europa

pijlsnel, verdwijnen zowel de democratische bedrijfscultuur als de Europese experten uit elk bedrijf dat de chinezen overnemen, en verhuist het beslissingscentrum naar China. En toch blijven de Europeanen goedgelovig. Zij wil hen dus wakker schudden.

China indoctrineert zijn eigen bevolking via het onderwijs en via allerlei vormen van propaganda. Boden omschrijft de 'nationale mythe' als volgt: de CCP is de basis van China's succes; China is één grote, verenigde familie; China is altijd het centrum van de wereld geweest en mag die plaats terug opeisen voor zijn superieure cultuur. Chinezen zijn vredelievend en China is de enige veilige plaats ter wereld (p. 17). Door de propaganda zijn er wereldwijd al veel mensen die hierin geloven. De auteur onderzoekt zowel de nationale als de internationale dimensie van de propaganda. Haar bronnenmateriaal bouwde ze zelf op, want 30 jaar lang fotografeerde ze slogans in heel China. Van de 2.500 foto's die ze voor deze studie selecteerde, staan er 60 in dit boek. Verder analyseerde ze ook tv-programma's, films en publicaties.

In hoofdstuk 1 onderzoekt ze de macht van taal en communicatie van de Chinese regering en van de CCP. Er is slechts één officiële waarheid, dissidente versies worden gecensureerd. Het Mandarijn wordt als enige officiële taal opgelegd, ook aan de Kantonezen en de 55 minderheden. Sinds 2001 is het de enige taal in de regering, in het onderwijs en in de media (p.32).

In hoofdstuk 2 ligt de nadruk op de macht van de partij: zij claimt alle successen van China. Toen Mao in 1956-1957 opriep tot kritiek, gingen velen daar op in, maar Mao liet 300.000 hoogopgeleide critici in de gevangenis zetten (p. 50). De campagnes voor de Grote Sprong en de Culturele Revolutie waren helemaal rampzalig. Deng zorgde in de jaren '80 voor een korte periode van optimisme, die bruusk eindigde met de bloedige onderdrukking van Tiananmen. Sinds november 2012 promoot Xi zijn Chinese droom: een Chinees Utopia in het centrum van een Chinese wereld en voor alle Chinezen een relatief welstellend leven. Hij breidde de propaganda uit tot een westers publiek, met filmpjes in het Engels.

Jeanne Boden

Hoofdstuk 3 gaat over het volk op wie de propaganda gericht is. Het gaat vooral om de geïdealiseerde familie, die haar status als basiseenheid na Mao heeft teruggekregen. De laatste decennia is het individualisme wel sterk

gegroeid: velen willen niet meer trouwen en willen ook geen kinderen. Minderheden zoals Tibetanen en Oeigoeren worden beschouwd als barbaren die geciviliseerd moeten worden. Ze worden afgebeeld in hun traditionele kledij. Alle helden en rolmodellen zijn Han-Chinezen (p. 96-103).

Hoofdstuk 4 gaat over de spectaculaire economische groei sinds 1978. De negatieve energie van de Culturele Revolutie werd omgezet in positieve: families mochten weer rijk worden. Buitenlandse bedrijven mochten investeren, als ze hun technologie deelden. Vanaf 2006 legden Hu en daarna Xi de nadruk op eigen innovatie. En vanaf de Olympische Spelen van 2008 toonde China zijn ambitie om nummer 1 van de wereld te worden. De wereldtentoonstelling van 2010 was ook een succes. Overal verrezen nieuwe luchthavens, havens, spoorwegen, metro's etc. Alle bouwwerven waren voorzien van propagandistische slogans. Het gecontroleerde internet floreert meer dan eender waar als propaganda- en betaalsysteem. Gezichtsherkenning, sociaal kredietsysteem en andere technieken zorgen voor perfecte controle van de bevolking.

Hoofdstuk 5 gaat over cultuur, nationale identiteit en de strijd tussen traditie en moderniteit. Boden gaat terug naar de 'Eeuw van de Vernedering' (1839-1949) en de pogingen van Sun Yat-sen en andere intellectuelen om van China een modern land te maken. Nu plaatst men de grootsheid van de Chinese cultuur in contrast met een Europa in verval. De overheden leren de bevolking weer de kernwaarden aan: voorspoed, harmonie, patriottisme, beleefdheid. Verder ook democratie, gelijkheid en rechtsstaat, alsof die in China bestaan. Oude, tijdens Mao afgebroken stadsdelen worden weer herbouwd zoals ze vroeger waren. Ook oude rituelen herleven: afgestudeerden doen de kowtow voor het beeld van Confucius en voor hun leraren en ouders.

Hoofdstuk 6 gaat over een sterke leider voor een sterk China. Alle successen die China boekt sinds 2012, worden toegeschreven aan hun mythologische leider voor het leven. Dat kunnen we wekelijks constateren bij het doorlezen van de China Daily Global Weekly. Zijn macht en ambities zijn torenhoog. Hij wil van China de wereldleider maken. De Xi-cultus evenaart en overstijgt misschien zelfs die van Mao. Op alle manieren worden zijn gedachten gepropageerd via onderwijs, film, tv, een app op de ruim 800 miljoen smartphones.

Hoofdstuk 7 gaat over de acties om wereldwijd macht en invloed te verwerven. In 2013 richtte China de AIIB op: de Asia Infrastructure Investment Bank, die nu al 84 leden telt (p.181). Maar dat zijn er vandaag de dag al 102 volgens de site van de AIIB. Doel is duurzame ontwikkeling van Azië en maatregelen nemen voor het klimaat. Dan volgde De Nieuwe Zijderoute, met wegen, spoorwegen, havens, luchthavens in Azië, Europa, Afrika en Latijns-Amerika. De bedoeling is: economische en geopolitiek macht verwerven in heel de wereld. India weigert deel te nemen en is daarmee een uitzondering. China propageert ook culturele uitwisseling, maar dat is vooral eenrichtingsverkeer: Chinese studenten en delegaties die met Europese subsidies naar hier komen, zelden omgekeerd volgens Boden. Sinds 2004 gebruikt China ook soft power of 'zachte macht' om zijn invloed wereldwijd uit te breiden.

Daar horen bij: festivals met het Chinees Nieuwjaar, 1100 Confucius-instituten in minstens 134 landen (p. 197), Chinese diaspora en bedrijven in heel de wereld, de Confuciusprijs voor de vrede (als tegenhanger van de Nobelprijs), de Vredesprijs van de Zijderoute, een standbeeld van Karl Marx in Trier, een pagodepoort aan de ingang van de Chinese wijk en financiële steun aan het Diamantmuseum in Antwerpen.

Het 8ste en laatste hoofdstuk bestudeert hoe China zijn vrienden beloont en zijn critici bestraft om zijn globale invloed uit te bouwen. In het verleden moesten de 'barbaren' van de tribuutstaten de oppermacht van de keizer erkennen met de kowtow en geschenken. Ook nu plaatst Xi zichzelf en zijn land in het centrum van de wereld. Boden vertelt dat het Chinese COSCO de haven van Piraeus kocht voor een belachelijk laag bedrag van 370 miljoen euro en dat heel wat landen in Afrika en elders niet in staat zullen zijn om de Chinese leningen terug te betalen. Ze toont ook de toenemende invloed van China in Hongkong. Buitenlandse critici komen op een zwarte lijst en krijgen geen visum meer. Cambridge University Press moest in 2017 ruim 300 artikelen verwijderen van hun Chinese website, de New York Times en The Economist laten de CCP bepalen welke artikelen zij mogen publiceren (p. 216). De hele wereld lijkt nu te dansen voor China en dat herhaalt zich bij elk Chinees Nieuwjaarsfeest in vele landen, ook in Gent, Antwerpen en Turnhout. De schrijfster eindigt als volgt: "Ik heb veel geleerd van China, ik hou van China op vele manieren." Maar ze vraagt zich af of de democratie en de rechtsstaat zullen overleven in een globale Chinese wereld (p. 224).

In Chinese kringen zal het boek niet op gejuich onthaald worden, maar wie het leest, kan niet meer zeggen dat zij of hij niet gewaarschuwd is: de opmars van China is overduidelijk, de bijhorende propaganda ook en na elk hoofdstuk volgt nog een korte, heldere samenvatting. De vraag is natuurlijk of alle overheden die Chinese opmars kritiekloos zullen blijven dulden; zo zijn er nu grote twijfels over het 5G-netwerk van Huawei.

Jef Abbeel

Historische weetjes: wist je dat ...

sushi zoals we het nu kennen vorm kreeg aan het begin van de negentiende eeuw in Tokio? De oorsprong ligt echter in Zuidoost-Azië aan het begin van onze jaartelling. Daar was het gewoon om vis te conserveren door het te laten fermenteren met rijst. Deze methode bereikte Japan aan het begin van de Edoperiode (1603-1868), waar men ook de rijst begon mee te eten. Toen steeds meer Japanners zich verse vis konden veroorloven werd rijstazijn toegevoegd om de enigszins zure smaak van de gedeeltelijk gefermenteerde rijst na te bootsen.

Camino historici: Cambodja

De Camino werd deze keer gemaakt door Karen De Windt, tot voór kort voorzitter van onze vereniging. Zij koos voor een avontuurlijke reis, die haar bracht tot in de meest verheven, mysterieuze en ook wel akeligste plekken van Zuid-Oost-Azië.

Kaart Wikipedia

Een land vol tegenstellingen

Cambodja is een land vol tegenstellingen. Aan de ene kant heb je het roemrijke verleden met de Angkor-tempels en aan de andere kant heb je de verschrikking van de Rode Khmer. Vanuit geschiedkundig oogpunt is Cambodja alleszins een erg interessant land. Het land is een Frans protectoraat geweest (1867-1949), heeft hard geleden onder de Rode Khmer, daarna nog jaren burgeroorlog gekend, in 1992-1993 onder supervisie van de Verenigde Naties gestaan (UNTAC) en gaat nu gebukt onder zware corruptie. Het land lijdt nog steeds onder zware armoede en gebrekkige infrastructuren. Smeergeld is er legio en de regering vindt het vullen van eigen zakken meestal interessanter dan het welzijn van het volk. Er wordt land aan de Chinezen verkocht, die er dan casino's en massahotels opzetten. De laatste stap in deze saga is het verbod op online gokken, waardoor een heleboel casino's moesten sluiten (klinkt contradictorisch, maar zo ging het), en er nu een spoor van lege gebouwen en half afgewerkte hotels loopt door Sihanoukville, vroeger een populaire badplaats. Wist je trouwens dat de huidige premier, Hun Sen, vroeger ook nog lid was van de Rode Khmer? In het land zijn nog heel wat landmijnen te vinden, maar dankzij gigantische ontmijningsinspanningen, kan je er toch veilig reizen.

Ondanks hun zware geschiedenis, harde leefomstandigheden en onzekere toekomst, zijn de Khmer (want zo heet het Cambodjaanse volk) heel ondernemend. Ze nemen het heft zelf in handen om het land gemakkelijker te ontsluiten voor toeristen. Taxichauffeurs, tuktuk-tours, fietstochten, dagtochten,... Alles is er mogelijk. De verkeersinfrastructuur is er lamentabel, maar toch is het gemakkelijk reizen in het land. Je moet je wel behelpen met bussen, minibusjes en taxi's. De treininfrastructuur die de Fransen doorheen heel het land hadden aangelegd, werd door de Rode Khmer grotendeels opgeblazen. Ook nu rijdt er nog maar op een tweetal dagen per week één trein op een beperkt traject. Ik hoop met dit verslag nog wat mensen warm te maken om Cambodja een kans te geven. De mensen en het klimaat zijn warm, het eten is lekker en de geschiedenis is ongemeen boeiend. Wat wel opvalt, is dat cultuur voor toeristen in vergelijking heel duur is. Musea kosten gemakkelijk 10 of 20 dollar,

een dagje Angkor Wat al 37 dollar. Terwijl je evengoed voor 2,5 dollar een volwaardige avondmaaltijd kan eten. Moest al dit geld nu terug geïnvesteerd worden in infrastructuur en in de bevolking, dan gaf ik het graag. Maar met die corruptie, blijft helaas heel wat aan de binnenzak van verschillende vesten kleven. Voorts zijn er ook heel wat internationale hulporganisaties en vrijwilligersorganisaties actief in het land. Helaas lijdt dit ook tot zeer slechte gevolgen, zoals weeshuistoerisme. Informeer je altijd ten gronde alvorens je ergens de handen uit de mouwen steekt.

Phnom Penh

Idealiter begin je je reis in de hoofdstad Phnom Penh. Hier kan je immers het gemakkelijkste de horror van de Rode Khmer leren begrijpen. Hiervoor breng je eerst een bezoek aan het Genocide Museum Tuol Sleng, de S21-gevangenis. Deze oude school werd door de Rode Khmer gebruikt om zo'n 20.000 "vijanden van Angkar" gevangen te houden en te martelen tussen 1976 en 1979. Iedereen kon hier terecht komen, ook kinderen. Hier werden wel geen gevangenen doelbewust vermoord, al is dat wel gebeurd. Voor het doden van vijanden, waren er de Killing Fields. Je kan iets buiten Phnom Penh de **Killing Fields van Choeung Ek** gaan bezoeken. Hier werden al zo'n 8985 lichamen gevonden, maar bij regenweer komen er nog meer boven uit de massagraven die niet meer worden opgegraven. Om kogels te sparen, werden de mensen aan de rand van een massagraf gezet, doodgeknuppeld met een slag op het hoofd en dan de put in geduwd. Tuol Sleng en Choeung Ek hebben beiden een zeer goede Nederlandstalige audioguide die alles heel goed kadert.

Phnom Penh – Choeung Ek Killing Fields

Andere, veel minder gruwelijke, hoogtepunten van Phnom Penh zijn het koninklijk paleis en het nationaal museum. Het koninklijk paleis is een extravagante verzameling gebouwen met een explosie van geel en rood. Het nationaal museum heeft heel wat stukken uit de Angkor-periode en nog vroegere artefacten. Alles is in het Engels vertaald, dus je kan er echt wel wat leren.

Battambang

Volgens de laatste census (2008) is Battambang de derde grootste stad van Cambodja. Je moet het echter eerder zien als een slaperig, niet al te groot provinciestadje. Het is de ideale plek om met een dagtour het platteland van Cambodja te gaan verkennen. Bovendien ligt er ook een Killing Cave in de buurt: de Rode Khmer knuppelde mensen dood op de rand van een grot, en duwde ze dan naar binnen, zodat ze ook nog eens te pletter vielen. In de provincie Battambang werden heel wat mijnen gelegd, dus ga zeker nooit alleen van de weg af.

Kort bij Battambang vind je ook de tempel van Wat Ek Phnom, in Angkoriaanse stijl. Omdat hier weinig volk komt, kan je rustig je innerlijke Indiana Jones een plezier doen en over de bouwval klauteren. Voorts is Battambang zelf vooral een gezellige stad. Er heerst een koloniale charme, met nog veel typische huizen met twee verdiepingen en een balkon. Deze huizen zijn echt typisch Franse overblijfselen, zoals je ook in New Orleans kan vinden.

Siem Reap

Angkor Wat

Siem Reap is de uitvalsbasis om de Angkortempels te bezoeken. Iedereen kent natuurlijk **Angkor Wat**, maar het archeologische park waar de tempel instaat, is eigenlijk zowat 400 km^2 groot en bevat onnoemelijk veel tempels. Een driedagenpas is hier dus zeker geen overbodige luxe. Bovendien zijn alle tempels verschillend. Ze werden gebouwd tussen de 9e en 15e eeuw, en zijn allemaal de resten van verschillende hoofdsteden van het Khmer Rijk toen. Elke nieuwe vorst bouwde een nieuwe hoofdstad. In de tempels woonden honderden monniken, mensen, hovelingen,... Om je een idee te geven: in Angkor Thom woonden zo'n 800.000 mensen! Het zijn trouwens overwegend hindoeïstische tempels. Het boeddhisme werd later pas populair in Cambodja. Er is dus veel meer te zien dan gewoon een tempel, en je chartert best een tuktukdriver die je overal heen brengt. Mijn favoriete tempels waren Angkor Wat, Bayon (onderdeel van Angkor Thom), Ta Prohm (die van Tomb Raider!), Preah Khan, Neak Pean, Beng Mealea en Banteay Srei. De laatste twee liggen een pak verder van Siem Reap, maar zijn wel zeker de moeite.

Voor de tempelfanaten onder ons, is het ook de moeite om naar Preah Vihear te gaan. Deze tempel ligt pal op de grens met Thailand, boven op een berg. Er werd tot 2011 flink gevochten om deze tempel, door Cambodja en Thailand. Het gebied werd door het Internationaal Gerechtshof in Den Haag in 1962 aan Cambodja toebedeeld. Toen de tempel in 2008 op de werelderfgoedlijst van UNESCO kwam, laaide het geweld weer op. Uiteindelijk heeft het Internationaal Gerechtshof in 2013 opnieuw beslist dat de tempel bij Cambodja hoort. Het is er nu veilig om te bezoeken, maar men vermoedt dat er tot 2011 nog wel nieuwe mijnen werden gelegd. Je mag dus echt niet van het pad afwijken. Er komen weinig toeristen en het is een van de meest sfeervolle tempels van Cambodja, omdat je zicht hebt op kilometers jungle.

En als je dan nog niet genoeg hebt van tempels, kan je ook naar het Koh Ker archeologisch park gaan. Hier staan evenveel tempels als in het Angkor park, alleen zijn er veel nooit echt gerestaureerd. Het is hier een pak wilder en woester, en ik had alle tempels zowaar voor mij

alleen. De meest spectaculaire tempel hier is Prasat Thom, die een soort Maya-tempelvormige prang heeft waar je bovenop kan klimmen. Het zicht van bovenop de prang is adembenemend.

Koh Rong Samloem

Voor idyllisch eilandleven kan je terecht op **Koh Rong Samloem**. De wegen die de Fransen op het eiland hadden aangelegd, zijn al lang opgeslokt door de jungle. Je moet dus op voorhand kiezen op welke kant van het eiland je verblijft, of de taxiboot pakken. Verblijf op Saracen Bay, M'Pai Bay of Sunset Beach. Je kan kiezen voor zeer diverse vormen van accommodatie, van een tent over bamboe-bungalows tot grote luxe-resorts. Met cultuur heeft het allemaal niet veel te maken, maar het is goed om even uit te blazen van al die tempels in Siem Reap. Een beetje rust doet iedereen goed.

Koh Rong Samloem

Kampot

Kampot is ook zo'n slaperige provinciestad. Hier zie je het best de Franse invloed op Cambodja. Typische koloniale huizen en boulangeries tekenen het straatbeeld. Iedereen zit buiten op terrasjes en het leven is er gezapig. De grootste trekpleister van Kampot is Bokor Hill Station. Dit zijn een hoop gebouwen bovenop een berg in een natuurpark, die vroeger een Frans resort vormden, waar de Fransen graag vakantie vierden. Zo'n 900 mensen zouden gestorven zijn bij de bouw van het hotel en het weerstation. In 1962 werd de site nog verder uitgebreid met een casino. Tijdens de heerschappij van de Rode Khmer werd alles verlaten. Tot ongeveer 2017 was het erg verlaten en kon je op "urban exploring" in de lege gebouwen. Tegenwoordig hebben de Chinezen helaas ook hier geld geroken, en worden de oude gebouwen omgevormd tot Chinees luxeresort. Je kan nu nog steeds naar een leeg kerkgebouwtje gaan kijken, waar je (als je goed zoekt) ook nog kogelinslagen ziet van tijdens de oorlog tegen de Rode Khmer. Ook het zomerpaleis van koning Sihanouk kan je nog bezoeken in zijn vervallen staat. Bokor Hill Station vat eigenlijk de geschiedenis van de laatste 150 jaar van Cambodja goed samen.

Vanuit Kampot kan je ook de peperplantages in de buurt bezoeken. Al in de dertiende eeuw arriveerden de eerste peperplanten vanuit China hier. Onder het Franse protectoraat zou er hier tot 8000 ton van de speciale Kampotpeper per jaar zijn geproduceerd. Jammer genoeg gooide ook hier de Rode Khmer roet in het eten. Zij brandden de plantages plat of ontmantelden ze, zodat er rijst kon worden geteeld. Een van hun standpunten was immers dat ieder-

een gelijk moest zijn, wat hier betekende "rijstboer". Dat je als stadsmens nog nooit een rijstplant van kortbij had gezien, maakte natuurlijk niet uit. Vanaf 2000 kwam de peperplantage langzamerhand terug op gang. Oude peperplanters trokken terug naar hun gronden en vooral buitenlandse investeerders trokken de plantages terug op gang. Eerlijk loon en uitmuntende kwaliteit staan voorop bij de huidige peperproductie, die sinds 2010 door Frankrijk een beschermde naam kreeg.

Tot slot

Tot slot is Kep ook een dagtripje waard. Deze stad aan de zee werd vroeger wel eens het St. Tropez van Azië genoemd. Veel rijke Franse kolonialen hadden hier een buitenverblijfje. Enkele van deze villa's zijn terug gerenoveerd, anderen zijn bijna weer opgeslokt door de wildernis.

Enfin, zoals jullie kunnen lezen, is er in Cambodja heel wat meer te doen dan alleen Angkor Wat bezoeken. De bevolking heeft het toerisme broodnodig om te overleven en het land de 21e eeuw binnen te loodsen. Bovendien verandert het land en het landschap zo snel, dat het er binnen 10 jaar heel anders kan uitzien. Cambodja en de Khmer hebben alleszins mijn hart veroverd.

Karen De Windt

Historische weetjes: wist je dat ...

koffie zijn oorsprong vindt in Ethiopië? Daar groeide de koffieplant, al waren het Arabieren die ermee experimenteerden, aanvankelijk door kokend water over de bessen te gooien. Pas in de 15de eeuw ontdekte men dat vooral de bonen geschikt waren om koffie te maken. Het drankje kreeg de naam 'qahwah', wat betekent 'geeft sterkte' of 'macht'. De naam koffie is afgeleid van deze Arabische benaming. In de 16de eeuw verkochten Arabieren de bonen aan kooplieden uit Venetië, die de drank op hun beurt over het hele Europese continent verspreidden. Koffie werd zeer populair en de koffiehuizen schoten als paddenstoelen uit de grond. Vandaag wordt de koffie vooral geproduceerd in Midden- en Zuid-Amerika. De drank is momenteel na olie het belangrijkste handelsproduct ter wereld.

Vaarwel Valère (1935-2020)

Al wie ooit de centrale bibliotheek heeft bezocht vóór 2000 herinnert zich ongetwijfeld Valère, de alerte en toegewijde man achter de balie, die elke student als zijn persoonlijk vriend beschouwde en hem vooruit hielp. Tijdens zijn uitvaart in Don Bosco (Oud-Heverlee) op 11 januari 2020 hield Mark Derez volgende gloedvolle toespraak.

Valère Gille en Hilda

Het rijke Roomse leven

Valère Gille, "jarenlang actief in bibliotheek en archief van de KU Leuven" vermeldt het overlijdensbericht. Jarenlang, zeg maar een half leven lang, want Valère begon in 1958 in de bib, hij trad toen als het ware in de bibliotheek in, een beetje zoals in een klooster. En behalve met Hilda, leek hij algauw ook met de bibliotheek getrouwd te zijn. 1958, het lijkt een eeuwigheid geleden. Er ruisten nog soutanes in de studiezalen en boekenmagazijnen van de universiteitsbibliotheek.

Het was nog volop de tijd van het rijke Roomse leven en van de zogenaamd tweetalige universiteit van Leuven, waar de monseigneurs evenwel tot over hun oren in de Franse cultuursfeer zaten. Ter gelegenheid van hun huwelijk kregen Hilda en Valère van de toenmalige hoofdbibliothecaris(1), monseigneur Massaux, twee zilveren eierdopjes cadeau (wellicht bedoeld als aanzet tot een hele collectie familiezilver).

De splitsing van de bibliotheek

Valère maakte in de bib de overgang mee van patriarchaat naar management (waarbij ondergeschikten niet noodzakelijk beter af waren). Een en ander verliep parallel met de roemruchte Splitsing van universiteit en bibliotheek. Uitgerekend Massaux stond toen als rector aan het hoofd van de Franstalige Leuvense universiteit en Valère van zijn kant verdiende zijn sporen in de strijd om de boedelverdeling in de bibliotheek. Inmiddels waren Vlaamse bibliothecarissen aangetreden, die de informatievoorziening voor de gloednieuwe Nederlandstalige universiteit op poten zouden zetten. Die hadden weinig op met erfgoed ('Oud papier' vond ook rector De Somer) en het waren oudgedienden als Valère die zich voor het rechtmatig erfdeel van de Vlamingen inzetten.

(1) Hoofdbibliothecaris is een typisch belgicisme (*bibliothécaire en chef*). In Nederland staat gewoon een bibliothecaris aan het hoofd van een bibliotheek.

Geruime tijd werd er gebakkeleid om de toewijzing van een fraai verlucht handschrift, het zogeheten manuscript A 12 (A douze) met schattingen en tegenexpertises van de veilinghuizen Christie's en Sotheby's. Dit kleinood hield Valère al die tijd angstvallig verborgen in de kleerkast van de echtelijke slaapkamer in Oud-Heverlee, op een steenworp van de taalgrens. Het Brugse getijdenboek uit de vijftiende eeuw bleef ten slotte in Vlaamse handen, een cultureel topstuk en een trofee, waarvoor Valère postuum in aanmerking lijkt te komen voor de Orde van de Vlaamse Leeuw.

Het tabularium

In de chaos na de boedelscheiding, kreeg Valère de zorg voor een patrimonium dat even omvangrijk als verscheiden was: van kranten tot microfilms en vooral de kroondomeinen die nog Franse namen droegen, de réserve (précieuse), niet de stock van reserveonderdelen, maar uitgerekend de kostbare werken en het "département des archives et des manuscrits", de archieven en handschriften die hij zelf uit de brand had gesleept. Deze erg uiteenlopende collecties zijn later over verschillende diensten opgesplitst. Maar Valère hield ze toentertijd nog allemaal in één hand bijeen en hij waakte jaloers over dit enorme erfgoed, dat voor het publiek beschikbaar werd gesteld in het zogenaamde tabularium (Latijn voor archief, oorspronkelijk het rijksarchief in het oude Rome), achter een ijzeren hek[2].

Wie de stenen wenteltrap naar het tabularium beklom en aanbelde aan het ijzeren hek, trof achter dat hek geen slapende prinses met een ingedommelde draak, maar Valère, die de argeloze student aan een spervuur van vragen onderwierp. 'Kent gij Latijn?' ('Anders hebt u hier weinig te zoeken'). 'Wie heeft u gestuurd?' 'Van welke faculteit?' (De machtige faculteit der rechtsgeleerdheid stond hoog in aanzien. Alhoewel, Valère had ook geconstateerd dat studenten na drie jaren studie in de rechten nog steeds het verschil niet kenden tussen een levensbeschrijving en een literatuuropgave, tussen een biografie en een bibliografie).

Had de student in het tabularium de eerste vuurproef doorstaan, dan was er geen houden meer aan. Eenmaal het vertrouwen gewonnen, veranderde Valère van een achterdochtige ambtenaar in een dienstvaardige bediende, die de hele bibliotheek zou hebben uitgekamd en onderste boven gekeerd om de leergierige student die intussen een adept was geworden bij de steen der wijzen te brengen.

Zoekstrategieën

Zo heeft hij generaties ingewijd in het historisch onderzoek en zijn omslachtige zoekstrategieën (zoekmachines waren er nog niet), met inbegrip van biografieën en bibliografieën én

(2) Het tabularium was ondergebracht op de tweede verdieping van de universiteitsbibliotheek aan de kant van de Blijde Inkomststraat. In de jaren zestig en zeventig was het tabularium nog gehuisvest geweest in een pand in de Parkstraat, ter hoogte van de Rapengang. Na de verhuizing van de Franstalige universiteit werd op de tweede verdieping van de middenvleugel van de universiteitsbibliotheek aan het Mgr. Ladeuzeplein het voormalige Historisch Seminarie als tabularium ingericht.

biobibliogafieën. Hij beheerste als geen ander alle toegangen tot 'de bronnen' en 'de werken' en hij was als het ware de poortwachter van het kritisch apparaat. Valère leverde de ideale interface en mocht Facebook al bestaan hebben, hij zou ongetwijfeld in aanmerking zijn gekomen voor de prijs van het publiek.

In de loop der jaren werd de kennissenkring van Valère even uitgebreid en even divers als zijn kennis (Jef Dauwe en Roger Dillemans, Paul Goossens en Walter de Bock...). Hij werd daarbij geholpen door zijn fenomenale geheugen: Valère herinnerde zich wie van 'zijn' studenten in het academisch jaar 1975-1976 aanpapte met wie en of die relatie mogelijk in een huwelijk was uitgemond, en later in een echtscheiding. Valère bleef zijn bezoekers en hun lotgevallen levenslang volgen onder het motto: relaties voor het leven, connecties voor altijd.

Dienstverlening

Dienstverlening liep voor Valère naadloos over in dienstbetoon. Dat was zijn christendemocratische inborst. En dat ging haast vanzelf. Hoge ambtenaren deden een beroep op Valère om een koninklijk besluit op te duikelen uit het Staatsblad en zo reikten van lieverlede zijn tentakels tot in de cenakels van de macht. Valère heeft het kabinet van de regeringsafgevaardigde platgelopen om het statuut van jonge universitairen in orde te brengen en ze ook nog up te graden, waarmee hij zichzelf lang niet altijd een dienst bewees. Binnen de kortste keren wisten de jonge druktemakers het allemaal veel beter en gingen op grond van de nieuwste inzichten alles hervormen en herinrichten, zodat op den duur geen kat nog haar jongen terugvond en ten slotte het oude werkpaard Valère weer van stal moest worden gehaald om deze of gene wiegendruk op te diepen. Ondank is 's werelds loon. De mensen en a fortiori gestudeerde mensen herinneren zich het liefste de eigen verdienste en het eigen gewin en vergeten rap wat ze te danken hebben aan anderen.

Naar verluidt bestaat er een Chinees spreekwoord dat zegt: wie zijn leermeester niet eert, is erger dan een hond. Zelf zijn we enorm schatplichtig aan Valère. Hij heeft ons bijna alles geleerd: biografieën, bibliografieën, bronnenrepertoria, handschriftencatalogi en archiefinventarissen; Chevalier, Potthast, Nijhoff-Kronenberg, om van Paquot nog maar te zwijgen ('wilt u hem in drie folio's of in achttien octavo's?'). Valère was ook een persoonlijke leidsman (mentor, tutor, coach), die ons een haarkam kwam aanreiken alvorens we een gezelschap gingen rondleiden. En die onze das knoopte vóór er een ontvangst met hoge piefen begon.

De observator

Er bestaan nogal wat schrijvende en publicerende bibliothecarissen. Er zijn er zelfs die dichten. Dat is meestal geen goede zaak. Schrijvende bibliothecarissen of archivarissen letten te weinig op de winkel en hebben veelal hun zaken niet op orde. Valère heeft gelukkig niet veel

geschreven of het moeten brieven aan zijn verloofde zijn geweest en die zijn nog niet gepubliceerd. We kunnen ons niet voorstellen dat Valère ooit zijn eigen naam heeft gegoogeld (wat we tegenwoordig allemaal doen). Als je Valère googelt (in Google Scholar vanzelfsprekend) kom je publicaties tegen met curieuze titels als "Madame reçoit" of "Tous les chats sont gris", die op naam staan van ene Valère Gille. Dat is een dubbelganger en een naamgenoot, nota bene ook een bibliothecaris, maar werkzaam in de Koninklijke Bibliotheek.

Onze Valère heeft niet gepubliceerd. Hij had nochtans veel kunnen schrijven, want hij was een meesterlijke verteller en een scherpzinnig waarnemer van 'de soort', een alerte observator van de menselijke komedie. Hij kon mensen heel raak typeren en paradoxaal genoeg genoot hij het vertrouwen van de mensen, van nederige collega's, én van grote tenoren. Een achterkamertje in het Tabularium werd naar eigen zeggen zijn biechtstoel. Valère verleende er een gewillig oor aan overspannen academici, aankomende docenten, afgunstige onderzoekers, afvallige priesters (de faculteit Letteren was ervan vergeven). De therapie verliep volgens oerkatholiek recept: fortiter in re, suaviter in modo, streng in de norm maar mild in het oordeel en zeg maar zalvend in de remedie. Valère werd het klankbord van de angsten, ambities, verwachtingen en frustraties die blijkbaar onvermijdelijk met het wetenschapsbedrijf samenhangen.

Valère zag de vele melodrama's die zich afspelen "Onder professoren" (W.F. Hermans) en hij had de auteur kunnen zijn van een feuilleton in vele afleveringen (De Collega's), of de schrijver van een romancyclus over het kantoorleven in een wetenschappelijke instelling (genre Het Bureau van J.J. Voskuil). We nemen aan dat hij gehinderd werd door het biechtgeheim en door zijn natuurlijke bescheidenheid, deemoed en discretie ineen. Valère was diep doordrongen van de betrekkelijkheid der dingen.

De boekenuil

Een bibliothecaris hoeft zelf niet te schrijven, hij leeft voort in de geschriften van anderen. Onze Valère Gille zal overleven in de dankwoorden in andermans werk, in de voorwoorden van de scripties en verhandelingen waarin de student behalve zijn of haar lief vooral in de eerste plaats ook Valère bedankt, én in de voetnoten van geleerde professoren. Sommige van die professoren waren zijn echte helden, de knappe koppen die hij bewonderde, naar wie hij vaak zo opkeek: professor Jozef IJsewijn, de hoogleraar Latijn, of professor Herman van den Berghe, de geneticus, met wie hij geparenteerd geraakte door het huwelijk van zijn zoon, of ook nog professor

Jan Roegiers en Valère

Jan Roegiers, die hijzelf mee groot had gemaakt (Valère als kingmaker), de archivaris-bibliothecaris met wie hij wel eens van mening durfde te verschillen (laat ons zeggen dat het ingeval van professor Roegiers om kritische bewondering ging).

In het overlijdensbericht viel onmiddellijk het kleine prentje op. Een kleindochter van Valère heeft een stapeltje boeken getekend, waarop zich een uil heeft genesteld (als boekenhoeder). De boekenuil is een aardig icoontje, bijzonder geschikt voor Valère, de boekenhoeder in een tijd waarin zelfs bibliothecarissen nog nauwelijks boeken lezen (of het moeten handboeken zijn voor bibliotheekmanagement). Het tekeningetje met de boekenuil is tevens een passend vignet voor de gelegenheid: de boekenuil is de uil van Minerva (de godin van kunsten en wetenschappen) en die vliegt pas uit als de schemering intreedt, na gedane zaken, een voltooid leven. De uil wiekt op als de avond valt en de weemoed komt, de weemoed die niemand kan verklaren.

Vaarwel Valère. In het Latijn klinkt het nog beter: Vale, vale Valerie (de vocatief!). A Dieu, adieu Valère.

Mark Derez

Historische weetjes: wist je dat ...

het roulettespel, een van de populairste casinospelen, is ontstaan als een mislukte poging van Blaise Pascal om een perpetuum mobile te ontwerpen? Dat ontwerp uit 1655 zag er uit als een groot wiel. De eerste roulettewielen waarmee écht gespeeld werd, dateren van eind 18de eeuw in Parijs. Daarna maakte het spel via Franse migranten een overstap naar Louisiana. In die tijd had een roulettetafel 28 cijfers, 2 nullen en een symbool van de Amerikaanse adelaar. Vandaag gaat het om 38 cijfers (1 tot en met 36, 0 en 00).

In memoriam

Jeroen Nilis (1967-2018)

Op 7 maart 2018 vond ik in mijn mailbox een bericht met in bijlage een aantal prosopografische databanken over studenten van de oude universiteit van Leuven. De afzender was Jeroen Nilis, die in de maanden voordien in de leeszaal van Rijksarchief Leuven uitvoerig onderzoek verricht had naar de vroegmoderne Leuvense studentenpopulatie. "Ik kom er niet meer toe om dit verder af te werken" liet hij verontschuldigend weten. Ik wist dat Jeroen het niet gemakkelijk had: hij was ten gevolge van een hersenbeschadiging bij zijn geboorte halfzijdig verlamd en had ook ernstige psychische problemen. In archiefonderzoek vond hij als historicus afwisseling en misschien ook wel de rust die hij elders niet vond. Hij verrichtte grondig werk: zijn lijst van Ierse studenten aan de oude universiteit van Leuven was in 2007 in Archivium Hibernicum uitgegeven onder de titel "Irish students at Leuven University, 1548-1797"; Acco verzorgde een tweede uitgave in 2010.

Toen ik enkele weken na de bewuste mail van zijn broer Wouter het bericht kreeg dat Jeroen op 23 maart in alle sereniteit wegens ondraaglijk psychisch lijden uit het leven gestapt was, werd me de context van zijn geste duidelijk. Hij had na een lange procedure de toelating gekregen voor euthanasie en was zo attent geweest om me nog het resultaat van zijn archiefwerk toe te sturen.
Jeroens aantekeningen over de rollercoaster van zijn psychose werden door Geerdt Magiels verwerkt in het boek "Liever sterven. Zelfgekozen dood bij psychisch lijden" (uitg. Polis, 2020), dat deze problematiek op een genuanceerde, maar erg indringende manier aankaart. Tot dan kende ik Jeroens parcours slechts oppervlakkig; de details over zijn alles verwoestende psychose grepen me erg aan: hoe de hersenschade voor steeds heftiger opstoten zorgde; hoe hij in een maalstroom van overweldigende emoties niet meer in staat was om binnenkomende informatie te filteren; hoe hij zich bij een bewogen bezoek aan Rome inbeeldde dat hij Jezus Christus was en dat hij gekruisigd moest worden, een waan die bij elke Pasen onverbiddelijk opnieuw de kop opstak.

Tijdens zijn jarenlange lijdensweg in de psychiatrie zag hij vele lotgenoten voor zelfdoding kiezen, maar hij besloot dat het anders moest kunnen. In de wetenschap dat die keuze voor de weg van de minste weerstand bijzonder pijnlijk was voor diegenen die achterblijven, deed hij het inderdaad anders. Het is hartverwarmend om lezen hoe Jeroen zijn familie en andere naasten zorgvuldig en tactvol voorbereidde op zijn vertrek. De toelating tot euthanasie kwam er pas na geruime tijd, maar de geruststelling dat er een zacht einde mogelijk was, betekende

voor hem een grote troost. Heel anders dan het recente pijnlijke en sterk gemediatiseerde proces over de euthanasie van Tine Nys is het verhaal van Jeroens rustige en wel overwogen levenseinde, dat – zoals zijn laatste mail – een dankbare en genereuze sfeer uitstraalt.

In zijn psychotische wanen stevende hij elk jaar opnieuw af op een gruwelijke dood aan het kruis, maar hem werd een genadig en barmhartig levenseinde gegund. Om zijn moedige pleidooi voor zorgvuldigheid en nuance kunnen we Jeroen (en Geerdt Magiels) alleen maar dankbaar zijn.

Eddy Put

Marcel Hinderyckx (1931-2020)

Marcel Hinderyckx werd geboren in Torhout op 27 april 1931. Hij volgde lager onderwijs in Brugge, maar voor het middelbaar onderwijs trok hij naar het college van de Salesianen in Kortrijk. Aan het eind van deze opleiding moest hij beslissen wat te doen met de rest van zijn leven. Het was een tijd dat velen zich geroepen voelden, en zo ook Marcel. Hij koos voor de dominicanen.

Na zijn studies filosofie en theologie bij de dominicanen, behaalde hij het licentiaat in de Geschiedenis aan de KU Leuven in 1963. Kort daarna werd hij naar Oost-Kongo gezonden om les te geven aan een grootseminarie. Dit was voor hem een bijzondere ervaring: hoe een stuk westerse cultuur overbrengen aan mensen die toch een andere cultuur hebben. In het begin was het een gelukkige tijd. Maar het was ook de tijd van de opstand van de Simba's en zoals vele andere Europeanen werd Marcel gevangen genomen door de Simba's. Vele mensen werden toen gedood. Marcel had geluk. Hij kon op het nippertje ontsnappen, maar daar verder werken kon niet.

Dus keerde hij terug naar het klooster in Leuven waar hij tamelijk snel tot overste werd verkozen. Ondertussen had het Tweede Vaticaans Concilie het leven in de Kerk op zijn kop gezet en dat bracht ook heel wat veranderingen mee in het kloosterleven. Velen zegden het klooster vaarwel. Ook voor Marcel werd de orthodoxie van de regels meer en meer een probleem. Wat hij moest doen als beleidsvoerder en wat hij zelf zinvol vond botsten met elkaar. Toen hij dat punt bereikt had, kon hij niet langer trouw blijven aan de keuze die hij twintig jaar voordien gemaakt had en hij verliet het klooster.

Zo brak voor hem in 1972 een nieuw leven aan. Hij moest op zoek naar werk. Hij heeft dit zeer snel gevonden. Hij werd de algemeen secretaris van de Faculteit Letteren. Hij onderscheidde zich door zijn minzaamheid, gedienstigheid en voorkomendheid. Met zijn vrouw

May Poppeliers – ze trouwden in 1973, – heeft hij vele reizen ondernomen en vele musea bezocht. Beiden beoefenden ook de schilderkunst. Het waren wellicht de gelukkigste jaren van zijn leven.

Toen Marcel in 1991 met pensioen ging, kwam er een nieuwe uitdaging. Wat te doen met al die tijd die plots beschikbaar was. Niets doen paste niet bij hem en hij werd een gedreven gids voor reizen buiten Europa (India, Thailand, Indonesië, en Sri Lanka).Vooral India had hij in zijn hart. De kunst en cultuur van dit land hebben hem steeds geboeid. Het ging hen goed af tot May last begon te krijgen met haar gezondheid. Ze overleed in 2005. Daarna heeft Marcel in Volgelzang nog een aantal goede jaren beleefd.

Marcel was vooral een doener, van zowel grote als kleine dingen. Het grootste werk dat hij heeft opgezet is de bouw van een nieuw klooster in de Ravenstraat. Het oude klooster was uitgeleefd en had niet het minste comfort en was dus niet meer van deze tijd. Marcel is ook belangrijk geweest voor de ontwikkeling van het tijdschrift Kultuurleven. Dit tijdschrift bestaat nu niet meer, maar had destijds nog een opmerkelijke plaats in het culturele leven van Vlaanderen. Als hoofdredacteur lanceerde hij al in 1970-1972 bv. een aantal dossiers (over het gebruik van drugs, over het gezin, over de haven van Zeebrugge) die zeer veel aandacht kregen.

Toen Marcel in Vogelzang kwam wonen, bouwde hij een bibliotheek op en zorgde ervoor dat de bewoners regelmatig naar nieuwe boeken konden komen zoeken. Hij was ook één van de stichters van de "Vereniging van de Vrienden van Vogelzang" en gedurende meerdere jaren voorzitter van deze vereniging. Deze vereniging verzorgt nog steeds bepaalde ontspanningsmomenten voor de bewoners van Home Vogelzang.

Marcel was een zeer nieuwsgierige zoeker en evenzeer een sociale mens. Alleen zijn viel hem zwaar. Daarom was hij zo gelukkig dat hij in Home Vogelzang kon zijn. De momenten met zijn vrienden in de cafetaria waren voor hem buitengewoon belangrijk en hij was hen daarvoor zeer dankbaar. Hij overleed er op 15 februari 2020. Hopelijk vindt hij aan de andere kant van ons bestaan de rust waarnaar hij verlangde.

Jef Verhoeven
Professor em. (Sociologie)

Mark Brusselaers (1925-2020)

Mark Brusselaers werd geboren in Aarschot op 24 maart 1925 en overleed in Halle op 26 oktober 2019. Hij volgde lager onderwijs in zijn geboortestad en middelbaar onderwijs in Halle (Juvenaat van de minderbroeders conventuelen) en verder in Aarschot (Sint-Jozefscollege), waar hij de Grieks-Latijnse humaniora beëindigde in 1945. Nog datzelfde jaar trad hij in bij de conventuelen te Urmond (Nederlands-Limburg). Hij werd, na uitstel wegens

dienstplicht, tot priester gewijd in 1951. Pater Mark wilde naar de missies gaan, maar zijn oversten stuurden hem naar Leuven, waar hij in 1957 het licentiaat in de (moderne) Geschiedenis behaalde. Hij volgde er in 1960-1962 ook de licentie Politieke en Sociale Wetenschappen en bood zijn verhandeling aan in 1969. Tenslotte behaalde hij eveneens het diploma Gezinswetenschappen aan het Hoger Instituut voor Gezinswetenschappen in Brussel (3 jaar).

Mark doceerde geschiedenis en sociologie van 1957 tot 1989. In die jaren en later nam hij ook bijzondere taken op zich in zijn orde. Zo was hij secretaris en econoom van de provincie, gardiaan te Leuven en lid van de provinciale raad. Tenslotte leidde hij als provinciaal overste in de periode tussen 1968 en 1986 gedurende 15 jaar zijn kloostergemeenschap. Als bibliothecaris en archivaris bouwde hij de kloosterbibliotheek uit en deed hij ook veel onderzoek. Hij was eveneens bijzonder actief als directeur van het Franciscaans Studie- en Documentatiecentrum. Hij publiceerde vooral in verband met zijn orde. Zo schreef hij een boek over de aanwezigheid van de conventuelen in Halle, een historiografie over de minderbroeders conventuelen in België, en talrijke brochures, bv. over Antonius van Padua, Clara van Assisi, pater Kolbe en andere opmerkelijke figuren. Zijn laatste boek verscheen in 2019 met als titel Stadsapostelen in onze steden. Het was de bekroning van jarenlang onderzoek, tot in het Vaticaans archief. Mark werkte tot op het laatst van zijn lange leven nog aan een nieuw boek (Franciscaanse humor), maar het bleef onafgewerkt.

Pater Mark was een boeiend verteller, een talent dat hem als docent, predikant en auteur uitstekend van pas kwam. Zijn kloosterorde heeft zijn leven rijkelijk gevuld. Als provinciaal overste kwam hij in contact met medebroeders uit de hele wereld. Zijn geloof was zijn inspiratiebron en diepe motivering. Franciscaanse eenvoud en spiritualiteit kenmerkten hem. Hij heeft het geluk gehad gezond te blijven tot enkele maanden voor zijn overlijden op 94-jarige leeftijd, en helder van geest tot op het laatst. Voorwaar een gezegend leven.

Michel Cloet

Goed gezien

De Fries Wigle van Aytta van Swichum (1507-1577), beter bekend als Viglius, was een groot staatsman onder keizer Karel en Filips II. Hij was de jurist die slaagde in de eenmaking van de Nederlanden in 1549 (Pragmatieke Sanctie) en stond nadien aan het hoofd van de Raad van State en dus van de regering. Hij stichtte in Leuven het Vigliuscollege (Naamsestraat, schuin tegenover het van Dalecollege) en heeft zijn graf in de Sint-Baafskathedraal in Gent. Deze grote Fries kreeg in 2018 een standbeeld in Leeuwarden, de hoofdstad van Friesland. Het beeld werd gemaakt (in cortenstaal) door de Friese kunstenaar Hans Jouta en ingehuldigd door Herman Van Rompuy, voorzitter van de Europese Raad.

Afzender:
Vereniging Historici Lovanienses
Patrijzenlaan 12/502
3010 Kessel-Lo

bpost
PB-PP | P708841
BELGIE(N)-BELGIQUE

Verkeerd adres?

Stuur ons, indien bekend, de juiste adresgegevens door van deze afgestudeerde.
Hartelijk bedankt!

Vereniging Historici Lovanienses
Patrijzenlaan 12/502
B-3010 Kessel-Lo
E-mail: info@vhl-alumni.be
Website: www.vhl-alumni.be